

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Științele sociale între angajament și distanțare:
in honorem Mihai Dinu Gheorghiu /

coord.: Adrian Netedu. - Iași:

Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2023

ISBN 978-606-714-778-0

I. Netedu, Adrian (coord.)

316

Universitatea neoliberală: evaluare, alienare și dependență¹

Astfel se instituie domnia absolută a flexibilității, cu salariați angajați cu contracte pe durată determinată sau temporar, cu restructurări corporative repetate și, în cadrul firmei însăși, concurență la nivel de structuri autonome, precum și la nivelul echipelor obligate să îndeplinească funcții multiple. În fine, această competiție se extinde și asupra indivizilor înșiși, prin individualizarea relației salariale: stabilirea obiectivelor individuale de performanță, evaluări individuale ale performanței, evaluare permanentă, majorări salariale individuale sau acordarea de sporuri în funcție de competențe și de merite individuale; căi de promovare individualizate; strategii de „responsabilizare” ce tind să asigure auto-exploatarea angajaților care, fiind simpli lucrători salariați prinși în relații de dependență ierarhică puternice, sunt în același timp trași la răspundere pentru vânzările lor, produsele lor, sucursala lor, magazinul lor (s.n.) etc., ca și cum ar fi contractori independenți. (...) Toate acestea sunt tehnici de dominație rațională care impun supra-implicarea în muncă (nu numai în rândul posturilor de conducere) și munca în condiții de urgență sau de stres ridicat. Ele converg pentru a slăbi sau abolii standardele sau solidaritățile colective.

În acest fel apare o lume darwiniană – lupta tuturor împotriva tuturor la toate nivelurile ierarhiei, care găsește sprijin prin toți cei care se agață de slujba și de organizația lor în condiții de nesiguranță, suferință și stres.²

Pierre Bourdieu

Cuvântul³ „neoliberalism” denumeste astăzi ansamblul celor mai recente mijloace de fortificare a instituțiilor politico-economice capitaliste. Folosit frecvent de către cei ce analizează critic astfel de transformări sociale și aproape deloc de cei ce le susțin, termenul „neoliberalism” indică nu numai o formă particulară a ideologiei liberale sau un tip anume de raționalitate politică (Foucault, 2007; Dardot & Laval, 2013), ci și o serie de prescripții sau practici în sfera politicilor publice, un program de acțiune organizațională orientat către subordonarea cât mai multor domenii ale vieții sociale principiilor acțiunii antre-

¹ Îi datorez domnului profesor Mihai Dinu Gheorghiu mulțumiri pentru oportunitatea de a fi fost invitat să expun o parte din observațiile ce au stat la baza acestui studiu într-una dintre sesiunile *Laboratorului de psihologie socială și studii interdisciplinare „Adrian Neculau”* (LPSSI), dar și pentru numeroase sugestii sau idei fertile pe care mi le-a împărtășit cu generozitate de-a lungul timpului.

² Bourdieu, P., The essence of neoliberalism, in *Le Monde Diplomatique* (1998, decembrie 1); <https://mondediplo.com/1998/12/08bourdieu>; trad.n.

³ Textul poate fi consultat și la adresa https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4275781.

prenoriale, către „supremația pieței față de orice alt aranjament social” (Mhone, 2005, p. 1626; Steger & Roy, 2010). Dereglementarea, privatizarea, deschiderea completă a piețelor locale către piețele internaționale, decuplarea votului popular de deciziile referitoare la gestiunea bugetelor publice se regăsesc constant printre măsurile propuse de promotorii programului neoliberal, caracterizați uneori drept „fundamentați ai pieței libere” (Soros, 1998; Block & Somers, 2014). Ele sunt însoțite de promovarea de reprezentări culturale ce glorifică un ideal antropologic radical, în care natura umană este definită prin individualism, valori etice competiționale și vocație antreprenorială. Individul, văzut ca „antreprenor al propriului sine” (Foucault), este invitat să-și construiască existența în conformitate cu acest model ideal, indiferent de amănuntele concrete ale istoriei sale sociale. Educația însăși este privită ca un simplu proces de formare a „capitalului uman” (Connell, 2013, p. 104-105). Obiectivul „investiției” în propria persoană – investiție ce generează „capital uman” sau „resurse umane” – este însoțit însă întotdeauna de o dimensiune disciplinară, deoarece individul este subiectul unic al responsabilității. Potrivit acestei concepții, atât succesul, cât și eșecul depind exclusiv de acțiunile și deciziile fiecărei persoane în parte, iar structurile fundamentale ale societății capitaliste constituie un dat natural, neutru și anistoric.

Descriind neoliberalismul drept „program de distrugere metodică a colectivităților”, Pierre Bourdieu (1998) remarcă faptul că esența lui constă în crearea condițiilor concrete ce servesc la materializarea unei viziuni utopice despre funcționarea societății, una în care niciun obstacol nu ar trebui să împiedice „piața liberă” să ofere soluția universală și perfectă tuturor problemelor sociale.

Privită astfel, utopia neoliberală constă într-o ficțiune matematică pură. Ea este fondată pe abstracțiuni, ignorând condițiile sociale particulare, istoria și memoria comunităților umane. Posibilitatea ei depinde nemijlocit de acțiunile unei birocrății manageriale care face tot posibilul ca, pe măsură ce interconectarea globală avansează, sistemul economic să fie detașat de realitățile sociale, în așa fel încât să se conformeze unei teorii ce își creează singură dovezile care să o confirme.

Perfecțiunea abstractă a acestei teorii are însă drept temei credința cvasi-religioasă în supremația piețelor și a principiului eficienței. Politicienii și managerii participă cu entuziasm la cultul armoniei universale antreprenoriale – care, ca o adevărată religie, cere periodic sacrificii: reduceri de personal, restrângerea serviciilor publice, norme de muncă mărite, scheme de personal supraîncărcate, tăieri de salarii, concedieri, insecuritate, emigrare, faliment, *bailout*. Ei își găsesc în discursul neoliberal justificarea propriei rațiuni de a fi, deoarece reprezentarea clasică a interesului public – obiectiv, ca ansamblu de scopuri împărtășite ale unei colectivități, sau subiectiv, ca îndatorire personală față de colectivitatea națională – devine din ce în ce mai incomprehensibilă.

Instituțiile publice sunt reformate și reorganizate după modelul managerial al firmelor, filosofia serviciului public este reformulată în termenii loialității față de interesele antreprenoriale (pentru profit) sau față de pasiunile cetățenilor

virtuoși ce creează în jurul preocupărilor personale asociații civice, gestionând o parte din serviciile de interes public abandonate de statul capitalist.

Pentru ca aceste lucruri să se întâmple, inflexibilitatea politicilor orientate către impunerea fără alternativă a așa-numitului „consens de la Washington” trebuie să fie însoțită de o cât mai mare flexibilizare a voinței, aspirațiilor și vieții umane. Cetățenii statului neoliberal trebuie să se obișnuiască să trăiască departe de familie pentru a câștiga mai mult, pentru a obține un loc de muncă sau pentru a nu își pierde poziția profesională pe care au obținut-o, trebuie să jongleze cu mai multe calificări, să fie deschiși către perspectiva înstrăinării unei bune părți din timpul legal de odihnă în beneficiul companiei sau instituției publice pentru care lucrează, să construiască permanent strategii de salvare pentru eventualitatea în care angajatorul se va dispensa de serviciile lor etc.

Tensiunile și contradicțiile ce însoțesc transformările neoliberale sunt vizibile în numeroase domenii, dar sunt poate mai frapante în cele care au o îndelungată tradiție a autonomiei organizaționale și care au obținut privilegiul de a-și construi practicile în conformitate cu reguli sau aprecieri endogene, în câmpul creației culturale. Comunitățile universitare resimt din plin influențele forțelor disruptive și distructive ale re-structurării neoliberale. Observațiile pe care le voi expune în cele ce urmează vor evidenția câteva dintre acestea, fie că este vorba de manifestări generale, sesizabile la scară globală, fie că este vorba de forma pe care o iau ele în România.

Birocrația managerială, alienarea și devalorizarea muncii

Atât în planul justificărilor ideologice, cât și din perspectiva proiectului pragmatic pe care și-l asumă, neoliberalismul înglobează o dublă contradicție.

În primul rând, agentul reformelor ce ar trebui să ducă la reducerea prezenței statului în economie este statul însuși. Rolul statului este determinant. Totuși, în mod programatic, acțiunea statului ar trebui să fie cât mai redusă, deși ea va lua uneori chiar forma demiurgică a creării de piețe noi. După cum scria David Harvey (2005, p. 3), potrivit prescripțiilor neoliberale: „Statul trebuie să garanteze, de exemplu, calitatea și integritatea monedei. Trebuie, de asemenea, să pună la punct acele structuri și funcții militare, de apărare, polițienești și judiciare necesare pentru a asigura drepturile de proprietate privată și pentru a garanta, prin forță dacă este nevoie, funcționarea adecvată a piețelor. Mai mult, dacă piețele nu există (în domenii precum cel funciar, al gestionării apei, al educației, sănătății, securității sociale sau poluării mediului), atunci ele trebuie să fie create, prin intervenția statului dacă e necesar. Dar dincolo de aceste sarcini statul nu trebuie să se aventureze”.

În al doilea rând, discrepanța între teoria și practica neoliberală este atât de mare⁴, încât a fost nevoie ca sociologii să apeleze la conceptul de „neoliberalism

⁴ Contradicția între teoria și practica neoliberală poate fi ilustrată cu maximă claritate în anumite cazuri. De pildă, reforma învățământului britanic din 1988, în perioada

real-existent” pentru aceasta din urmă (Peck, Brenner & Theodore, 2018). Există numeroase dovezi care arată că, în opoziție cu discursul ideologic dominant în ultimele trei decenii, politicile neoliberale nu au dus la descreșteri majore în cheltuielile publice, la reducerea controlului birocratic exercitat de stat sau la restrângerea anvergurii ori intensității acțiunilor de reglementare desfășurate de stat (Cahill, 2014, p. 14-30). Dereglementarea atât de prezentă în discursul managerial neoliberal înseamnă în practică *re-reglementarea* raporturilor economice și sociale în așa fel încât să servească creării de piețe noi, profitabile și eficiente⁵ din punctul de vedere al corporațiilor, dar ineficiente și generatoare de costuri suplimentare (externalități negative) pentru publicul larg (Andersen, 1999; Cahill & Beder, 2005; Hathaway, 2020).

În domeniul învățământului superior această *re-reglementare* s-a manifestat prin trei direcții dominante de intervenție:

1. Generalizarea modelului universității antreprenoriale, a cărei misiune este de a deveni agent economic profitabil pe piața globală, oferind servicii educaționale și de cercetare în strânsă dependență de ceea ce decidenții politici identifică drept „nevoile pieței”, acestea din urmă fiind determinate de comportamentul economic al companiilor (oferta de muncă dintr-o țară anume la un moment dat) și de alegerile individuale ale potențialilor studenți cu privire la cariera pe care o vor urma (cererea de contracte de școlarizare la un moment dat). Statul încurajează universitățile publice să intre în parteneriat cu organizații private, să apeleze la surse de finanțare private și să își sporească veniturile proprii, în timp ce finanțarea publică este alocată cu ajutorul unor mecanisme ce simulează piața concurențială prin intermediul competiției pentru granturi – în termenii și condițiile stabilite de agențiile guvernamentale, desigur. Acest proces are loc sub supravegherea „statului evaluator”, care se străduiește să suplinească incapacitatea piețelor de a crea informațiile necesare pentru ca agenții economici (în cazul acesta studenți, cercetători, profesori și firme) să poată decide nu doar liber, ci și eficient. Sectorul academic, chiar și atunci când este susținut de fonduri publice, este orientat după principiile unei industrii de export, către comercializarea cercetării și atragerea de studenți internaționali dispuși să plătească taxe de studiu (Neave, 1988; Walford, 1988; Thornton, 2011; Bleiklie, 1998, p. 94).

2. Încurajarea adoptării pe scară largă a principiilor Noului Management Public, o direcție managerială ce prescrie transplantarea tehnicilor de conducere

guvernării Thatcher, a fost descrisă în același timp drept „privatizare” (Walford, 1988) și „naționalizare” (Lal, 1989).

⁵ Puține cuvinte din lexicul politic contemporan exercită o influență hipnotică mai profundă decât cuvântul „eficiență”. Referindu-se la un raport avantajos între costuri și rezultate, eficiența este mult prea frecvent echivalată cu optimul social, deși realitatea descurajează o asemenea substituere de sensuri. Spre exemplu, eficiența maximă a unui cinematograful înseamnă pentru spectatori că fiecare sală va avea întotdeauna toate locurile ocupate. Eficiența maximă în utilizarea forței de muncă înseamnă pentru angajați suprasolicitare și dispensabilitate. Agricultură eficientă duce la folosirea de substanțe chimice dăunătoare sănătății, și așa mai departe.

și control specifice firmelor în sectorul public, eliberarea managerilor de constrângerile formale prin intermediul stilului de conducere antreprenorial (*antreprenorial leadership, lead management*), creșterea controlului asupra angajaților prin mecanisme de supraveghere, evaluare și audit, orientarea spre reducerea costurilor serviciilor publice și folosirea pe scară largă a indicatorilor economici de eficiență sau productivitate (Bleiklie, 2018; Broucker & De Wit, 2015; Waltzing, 2018).

3. Încurajarea financiarizării, a conectării învățământului universitar la fluxurile financiar-bancare prin creșterea importanței investițiilor de capital în strategiile lor financiare sau introducerea împrumuturilor pentru finanțarea studiilor, în condițiile în care taxele de studii tind să crească și finanțarea publică să fie redusă (Engelen, Fernandez & Hendrikse, 2014; Eaton, Habinek, Goldstein, Dioun & Osley-Thomas, 2016).

Acest efort politic concertat de încorporare a bunurilor publice de cunoaștere și a serviciilor publice de educație științifică generativă⁶ în structura piețelor globale nu a întârziat să își arate efectele nocive în planul autonomiei profesionale și chiar al libertății academice, așa cum explica profesorul Mark Olssen:

În timp ce, într-un anumit sens, putem cu toții cădea de acord că standardele de responsabilitate sunt necesare, sub neoliberalism felul particular în care este operaționalizată și impusă responsabilitatea este problema. El a devenit un vehicul pentru un sistem permanent de deprofesionalizare. Este legat de la bun început de demontarea puterii academice colegiale, izolarea și lipsirea de putere a fiecărui membru al comunității academice în parte. Pornește de la o viziune suspicioasă referitoare la natura umană și de la o viziune normativă privind responsabilitatea personală care neagă caracterul interdependent al vieții sociale, la profunzimea nucleului paradigmei sale. Prin urmare, scrierile academice neoliberale, inițial provenind din America, au introdus noi criterii de piață, care de fapt erau criterii de quasi-piață, precum auditările, evaluările, ținte de performanță și de stimulent, bonusuri și o întreagă gamă de standarde și pârgăhii de control care au demonstrat o nouă cale de reorganizare a naturii muncii în contexte specifice sectorului public, redefinind profesionalismul și introducând structuri autoritare de management ierarhic în scopul de a-i face pe membrii comunității academice responsabili în termeni neoliberali. Așadar, în timp ce putem cu toții să cădem de acord că anumite sisteme colegiale de responsabilitate adecvată și transparență erau necesare, în scopul ca membrii colectivității să fie tratați echitabil, sub neoliberali responsabilitatea este dirijată și gestionată din afara comunității academice și membrii acesteia au pierdut treptat controlul asupra condițiilor lor de muncă, și, din ce în ce mai mult, chiar asupra conținutului a ceea ce scriu (Raaper & Olssen, 2015, p. 150).

⁶ În sensul folosit aici, educația științifică generativă este acel tip de educație, apanaj al instituțiilor universitare, care face posibilă cercetarea științifică și recrutarea pentru cercetare științifică la proporțiile necesare producției industriale și postindustriale. În contextul emergenței așa-numitei „economii bazate pe cunoaștere”, controlul asupra resurselor de educație generativă este considerat crucial de către state și companii.

Astfel de efecte structurale s-au răspândit la scară globală ca o urmare directă sau indirectă a reformelor neoliberale. Scăderea disponibilității autorităților administrative de a susține educația universitară ca serviciu public a fost însoțită adesea de reducerea fondurilor sau de realocarea lor între domenii de cunoaștere, între discipline și subdiscipline, între universități, facultăți și departamente, creând o competiție darwiniană pentru supraviețuire în care considerentele de natură intelectuală sau morală au contat din ce în ce mai puțin pe măsură ce managementul universitar a fost populat cu experți în marketing și management, iar corpurilor colegiale li s-a diminuat puterea de decizie.

Sub influența considerentelor exterioare, a restricțiilor bugetare și a managementului ostil conceptului de „serviciu public”, cunoașterea și practicile de cercetare/educație au început să fie redefinite ca subiect al comercializării (*marketisation*). Numeroase studii s-au concentrat asupra capacității acestui proces de a transforma cunoașterea în marfă (*commodification*) prin negarea tacită a valorii de întrebuințare a acesteia și convertirea ei în valoare de schimb (Berg, Huijbens, & Larsen, 2016, p. 171). Se poate cu ușurință observa cum munca cercetătorului este redusă la un simplu mijloc pentru obținerea de fonduri publice sau private. Scrisul și lectura nu mai au o valoare în sine, ca pași pe drumul către aprofundarea cunoașterii, ci trebuie să servească la obținerea de către universități a granturilor, o formă de credit *sui generis* de care depinde succesul lor financiar. De regulă, în acest sistem de valori, convertibilitatea cercetării în monedă se realizează prin standardizare, cu ajutorul indicatorilor stabiliți convențional de instituțiile de creditare științifică, instituțiile finanțatoare⁷, nu prin valorificarea ei în termeni aplicativi.

Profesorii primesc ținte financiare, gândirea lor este considerată lipsită de valoare dacă nu reușesc să atingă aceste ținte, ceea ce creează anxietate și situații tragice de felul celei a lui Stefan Grimm, profesor de la Imperial College, care, înainte de a-și pierde viața, suferea din cauza stigmatului pe care îl aducea asupra persoanei sale neîndeplinirea țintei de „atragere de fonduri” în valoare de 200.000 de lire pe an ca cercetător principal (Parr, 2014). Acțiunile inchizitorial-punitive motivate de dorința managerilor de a impune personalului academic astfel de sarcini de creditare nu sunt izolate, chiar dacă inspiră proteste și creează scandal public doar în cazuri extreme (Jump, 2015a; Jump, 2015b; Bortzmeyer, 2016). Ele sunt corelate cu creșterea precarității statutului de membru al comunității academice și cu pervertirea activităților de educație și cercetare în așa de mare

⁷ Spre deosebire de sistemele de creditare bancare, acestea nu au ca finalitate acumularea de capital, ci transferarea acestuia dinspre bugetele publice naționale sau internaționale către agenți economici privați prin intermediul transferului de rezultate sau al investițiilor directe în bunuri și servicii. Aceasta face ca solvabilitatea instituțiilor de cercetare și a instituțiilor finanțatoare să fie nedeterminată, implicit imposibil de apreciat prin intermediul schimburilor de piață, de unde rezultă și un nivel de responsabilitate managerială mult mai redus decât în cazul altor sisteme de creditare. Performanța lor nu este corelată cu vreo măsură obiectivă a câștigului economic concret produs de cercetarea științifică, ci cu obiective stabilite prin decizie politică.

măsură, încât unele voci critice au arătat că este în interesul instituțiilor finanțatoare să refuze să acorde granturi instituțiilor care folosesc „capturarea de fonduri” (*grant capture*) drept criteriu de recrutare, promovare sau concediere (Bishop, 2019). Competiția indusă în mod artificial prin sistemele de audit și evaluare a productivității gândirii creează niveluri sporite de stres și anxietate, „produce presiuni excepționale, o nesiguranță crescută a locului de muncă și o cerere constantă de rezultate prin transformarea profesorilor în capital uman individualizat cu statut precar” (Berg, Huijbens & Larsen, 2016, p. 178).

	Modelul neoliberal	Modelul liberal⁸
Mod de operare	privat	public
Mod de control	managerialism <i>hard</i> ; specificare contractuală între comanditar și agent; control autocratic	managerialism <i>soft</i> ; vot colegial democratic; consens profesional; control difuz
Funcție managerială	manageri; management ierarhic; centre de cost	lideri; comunitatea academică; profesioniști; corpul profesoral
Scopuri	maximizarea <i>output</i> -ului; profit financiar; eficiență; masificare; privatizare	cunoaștere; cercetare; interogație; adevăr; rațiune; elitism; non-profit
Relații de muncă	competitive; ierarhice; munca este indexată în raport cu piața; loialitate corporativă; critica instituțională nu este permisă	încredere; etică a virtuții; norme profesionale; libertate de exprimare și critică; rolul de intelectual public
Responsabilitate	audit; monitorizare; management orientat către consumator; indicatori de performanță; responsabilitate bazată pe <i>output (ex post)</i>	managerialism <i>soft</i> ; management profesional-birocratic; <i>peer review</i> și facilitare; responsabilitate bazată pe reguli (<i>ex ante</i>)
Marketing	centre de excelență; competiție; imagine corporativă; <i>branding</i> ; relații publice	idealul kantian al rațiunii; specializare; comunicare; adevăr; democrație
Pedagogie/predare	segmentare semestrială; scurtarea cursurilor; modularizare; învățământ la distanță; școli de vară; vocațional; cunoaștere aplicativă	cursuri bisemestriale (de an); metode academice tradiționale de concepere și de evaluare a cursurilor; cunoașterea ca scop în sine
Cercetare	finanțată extern; concurențială; separată de predare; controlată de guvern sau de o agenție externă	legată integral de predare; controlată de către universitate; inițiată și asumată de membrii comunității academice

Sursa: Olssen, M. (2002). The restructuring of tertiary education in New Zealand: Governmentality, neo-liberalism, democracy. *McGill Journal of Education*, 37(1), 80.

Figura nr. 1. Tipuri ideale ale guvernantei universitare

Cealaltă parte a comunității academice, studenții, se confruntă cu probleme diferite prin formă, dar asemănătoare prin factorii ce le generează. Transformarea universităților în corporații *sui generis* normalizează creșterea continuă a taxelor de școlarizare, creditele destinate achitării acestor taxe devin împovărătoare

⁸ În acest context, cuvântul liberal se referă mai puțin la ideologia politică liberală, cât la conotațiile unor expresii precum „profesiuni liberale” sau *liberal education*, așadar la cultura universitară tradițională.

financiar și psihologic, costurile accesorii studiilor devin tot mai mari, perspectivele studenților ce progresează către niveluri de studiu avansate sunt limitate de obicei la o ofertă de posturi cu durată determinată, cu o salarizare nesatisfăcătoare, iar protestele împotriva stării de fapt sunt întâmpinate cu acțiuni disciplinare restrictive (Gray, 2015; Smeltzer & Hearn, 2015).

Obținerea și transmiterea cunoașterii nu mai sunt acreditate instituțional drept scopuri legitime *per se*. Dată fiind vocația sa disciplinar-punitivă, „managerialismul *hard*” se manifestă chiar mai brutal în planul „ajustării structurale” a practicilor profesionale decât în diminuarea resurselor materiale disponibile angajaților universităților. Anxietatea este însoțită de alienare.

O parte semnificativă din munca personalului academic, cea orientată către educație, este ignorată, așadar devalorizată fără drept de apel. În domeniul științelor sociale și umaniste, anumite categorii de rezultate ale muncii de cercetare, cele selectate de către birocrăți pentru a simplifica și unifica metodologiile de alocare a fondurilor, devin singurele forme acceptate de manifestare a vocației științifice și, prin urmare, orice altă modalitate de a genera cunoaștere devine obiectul agresiunii morale concertate. Grijă pentru parcursul educațional al studenților, pentru crearea unui mediu incluziv de împărtășire a cunoașterii, imensa majoritate a activităților, practicilor formative, căutărilor, descoperirilor și comunicărilor sunt plasate deodată în afara sferei valorii, chiar dacă specialiștii știu prea bine că ele sunt solul fără de care nu pot crește merele de aur bibliometrice râvnite de birocrăți. Ele intră, fie tacit, fie în ciuda protestelor vehemente ale profesioniștilor, în sfera categoriilor negative: sunt lipsite de valoare, inutile, non-existente chiar dacă există, invizibile. Ceea ce nu intră în sfera „evaluării” nu posedă valoare. O imensă varietate de modalități ale cunoașterii și exprimării ei devine în mod abuziv ilegitimă⁹ în numele poziționării avantajoase în clasamentele internaționale, ceea ce generează o cultură complice a excluderii cu trăsături ideologice bine conturate (Amsler & Bolsmann, 2012).

⁹ Atunci când managerii nu decad în obișnuita „tiranie mărunță” (Ashforth, 1994) și, în loc să instituie pedepse, abordează o strategie de motivare pozitivă, ei distribuie premii pentru cei ce satisfac indicatorii stabiliți convențional de autoritatea finanțatoare. Aceste tehnici de control fac ca munca tuturor profesorilor și cercetătorilor să fie împărțită în două categorii simbolice: cea care *deține o valoare determinată* ce rezultă în mod direct din indicatorii prestabiliți (cărora le corespunde o sumă de bani în bugetele institutelor și universităților) și cea care *nu există*, deoarece a fost realizată în afara indicatorilor prestabiliți. Violența agresiunii morale produse de aceste amputări axiologice nu trebuie subestimată, cu atât mai mult cu cât, măcar ipotetic, ele sunt impuse unei comunități ce își propune să participe la un dialog omnilateral, continuu, guvernat de raționalitate, libertate și curiozitate. Însuși limbajul profesional neoliberal este impregnat cu metafore violente. Un exemplu simplu ține de popularitatea cuvântului „impact”, consacrată pe deplin de atât de familiarul „Journal impact factor” (JIF). Cunoscând că termenul se referă, în sensul său primar, la ciocnirea între corpuri, atât în limba engleză, cât și în limba română, este imposibil să nu te întrebi de ce a fost adoptat atât de ușor pentru a exprima dinamica cunoașterii.

În aceste condiții, nu este de mirare că etosul academic a suferit mutații, încurajarea individualismului și descurajarea conversației intelectuale deschise fiind una dintre ele. Acesta este rezultatul evolutiv al unui proces care durează de foarte mult timp și are deja efecte transgeneraționale. După cum semnală pe un ton caustic Michael Marinetto, în rândul cohortelor demografice formate pe parcursul reformelor neoliberale, au apărut și „staruri” academice care au asimilat organic noile reguli, chiar dacă „succesul lor a rezultat nu numai din virtuozitatea intelectuală, ci și din strategii carieriste” în care „individualismul competițional și egoismul profesional au devenit virtuți strategice” (Marinetto, 2019). În ciuda climatului general deprimant, campionii noului etos, care gratifică competiția mai mult decât cooperarea și succesul individual mai mult decât succesul colectiv, își descriu activitatea în termenii grandilocvenți ai excelenței, chiar dacă aceasta se reduce la o sumă de măsuri statistice într-un sistem contingent de convenții recente (Bal, Grassiani & Kirk 2014).

Clasamentele universitare și dislocarea piețelor locale

Înglobarea universităților într-o nouă piață a serviciilor de educație superioară și cercetare, globală, prezumtiv eficientă, presupune nu numai reglementarea controlului minimal de calitate (prin intermediul instituțiilor de acreditare-certificare) sau a finanțării selective (prin agenții de evaluare-contractare), ci și structuri de marketing adecvate comunicării de masă. „Topurile” sau „clasamentele” universităților au apărut la confluența dintre interesul experților neoliberali pentru găsirea celor mai simple metode de a identifica întreprinderile științifice rentabile și interesul *mass media* de a oferi publicului larg ghiduri de achiziție cât mai simple în ceea ce privește studiile universitare¹⁰.

Dacă instituțiile de finanțare a cercetării simulează logica contractuală a ofertei de credit pe piața financiară, clasamentele universitare internaționale simulează rolul agențiilor de *rating* care recomandă sau nu investițiile într-o economie națională sau alta, într-o firmă sau alta.

Suprapunerea unor noi inițiative de evaluare peste pagubele produse de criza financiară globală din 2008 a făcut ca analogia dintre piața financiară și piața creditului pentru cercetare să se impună cu puterea evidenței, deși efectele scadente ale evaluărilor eronate din sfera cercetării științifice sunt mult mai dificil de perceput¹¹, dacă nu imposibil:

¹⁰ Interesul *mass media* pentru clasamente este motivat și de faptul că ele prezintă o imagine *dramatizată* (Bouchard, 2017) a ofertei universitare, un catalog de *marketing* agonistic, cu luptători, neputincioși, învingători și învinși.

¹¹ Pe scurt, e mult mai ușor să observi că acțiunile sau banii nu au valoarea anticipată pentru un moment determinat decât că nivelul avansului de cunoaștere al societății este mai redus decât cel anticipat. Spre exemplu, deși știm că fetișul competiției în publicare crește tendința cercetătorilor de a raporta rezultate pozitive și scade reproductibilitatea rezultatelor (Fanelli, 2010), ceea ce arată că concluziile multor studii sunt îndoielnice, nu știm ce descoperiri întârzie sau nu vor apărea deloc din cauza *bias*-ului creat astfel și cât de importante ar fi fost ele în evoluția cunoașterii umane.

S-a scris mult despre actuala criză economică. Creditele *subprime* au fost acordate debitorilor insolvabili de către instituții financiare iresponsabile. Acțiunile și alte „produse financiare” au fost supra-împachetate, supraevaluate, și vândute în exces. Foarte puțini economiști au anticipat cum așteptările fantastice alimentate de promisiuni false vor duce la zguduirea lumii din temelii. Vedem asemănări între ambițiile supradimensionate din sectorul financiar și cele din domeniul cercetării. În domeniul științei moderne, promisiunile false și „popularitatea” au devenit larg răspândite. Nimănui nu pare că îi pasă, însă, dacă putem să ne îndeplinim promisiunile.

La fel cum „valoarea” produselor financiare este apreciată de agenții de rating iresponsabile, valoarea cercetării științifice este apreciată prin parametri prost concepuți, precum indicii de citare, factorii *h* și, cel mai rău dintre toate, factorii de impact ai revistelor științifice. Se poate argumenta că indicii de citare dau măsura excelenței științifice la fel de mult cât indicii Dow Jones valorii unei economii (Molinié & Bodenhausen, 2010).

Dorința de distincție este unul dintre mobilurile cele mai vechi și cele mai puternice în rândurile elitei culturale. Printre așa-numiții „intelectuali”, aceia ce își asumă statutul de păstrători și creatori ai cunoașterii, găzduiți fiind de universități, institute de cercetare și academii, își construiesc criteriile de selecție elitară prin însăși formarea lor profesională. Ei tind să adere consecvent la mitologia individualistă a creatorului excepțional¹², a savantului cu recunoaștere universală, competențe infailibile și etică ireproșabilă, așa cum le este transmisă de către cursurile universitare. Evaluarea, competiția și ierarhiile au fost și până la reformele politice neoliberale elemente esențiale ale sistemului de educație universitară modern. La fel și internaționalizarea învățământului superior. După cum remarca Julie Bouchard (2017), clasamentele universitare naționale datează de la sfârșitul secolului al XIX-lea, când erau compilate de instituții academice sau administrative. Abia începând cu 1970 un rol din ce în ce mai important în producerea acestora a revenit instituțiilor de presă. Astăzi, dintre cele 5 instituții care produc clasamente universitare „majore” la nivel mondial recomandate pe situl companiei Elsevier, două sunt instituții de presă: Times Higher Education (THE) și U.S. News & World Report (Elsevier, f.a.).

Înglobând acțiuni specifice statului, firmelor de consultanță, universităților și instituțiilor de presă, clasamentele naționale și internaționale structurează, pentru uzul publicului larg, percepțiile despre competiția dintre universități și dintre cercetători. Noile piețe universitare ale „economiei bazate pe cunoaștere” se supun logicii implacabile a globalizării și ierarhiilor ce derivă din ea, dar aceasta nu înseamnă că respectivele ierarhii sunt imobile. Republica Populară Chineză a cunoscut o creștere spectaculoasă în statisticile bibliometrice, însoțită de o creștere a puterii economice pe măsură. De fapt, felul în care așa-numitul „clasament Shanghai” (Academic Ranking of World Universities), considerat primul clasament internațional ce își are originea în lumea universitară (Barats,

¹² Ilustrată de obicei prin figuri tutelare de bărbați de descendență europeană care au dobândit notorietate prin luptele pentru prestigiu pe care le-au purtat.

2018, p. 261), a captat atenția *mass media* și a motivat clasa managerială occidentală să amplifice puterea de control asupra agendei (*framing power*) deținute de China, arată suficient de concludent cum participarea la constituirea sistemelor de evaluare oferă avantaje strategice de ordin politic (Charroin, 2015, p. 57). Conceput în 2003 ca o modalitate accesibilă de a măsura rezultatele obținute de cele mai mari universități din China ca urmare a amplului program de finanțare a dezvoltării tehnico-științifice desfășurat în anii '90 sub conducerea Partidului Comunist, „clasamentul Shanghai” nu aspira să devină o referință internațională. În momentul în care a ajuns să fie apreciat ca atare, a adăugat un impuls suplimentar procesului de acumulare de capital tehnico-științific susținut de stat, pe măsură ce China a devenit un vector regional al globalizării.

Este greu de spus ce învățăminte au tras experții occidentali din transformările politico-economice petrecute în China, cert este că ele au fost generate de planificarea și organizarea dezvoltării economice pe termen lung. De altfel, după ce a demonstrat capacitatea de a concura cu succes pe piața globală a publicării științifice, Republica Populară Chineză se găsește, începând cu anul 2018, în avangarda statelor care descurajează reducționismul bibliometric în evaluarea contribuției universităților la satisfacerea nevoilor societății (Mallapaty, 2020; Clancy, 2020; Tao, 2020).

Preocuparea irațională pentru clasamente și indicatori simpliști a fost adesea criticată, atât în ceea ce privește utilizarea lor eronată, distorsiunile și asumțiile false, comparațiile inadecvate, ierarhiile factice, cât și din perspectiva efectelor neintenționate nocive pe care le produc în raport cu cele pe care managerii și le asumă (Seglen, 1997; Weingart, 2005; Molinié & Bodenhausen, 2010; Bouchard, 2013; Lynch, 2015; Gingras, 2016; Soh, 2017; Larivière & Sugimoto, 2019). Literatura științifică din ce în ce mai bogată care le semnalează este imposibil de ignorat, iar decidenții o iau în considerare atunci când își înnoiesc mijloacele de a-și exercita puterea birocratică. Standardele, metodologiile și criteriile vor fi modificate conștiincios, ceea ce le face influența disciplinară și mai eficace. Ce tind ei să treacă sub tăcere este tocmai natura politico-economică a propriilor decizii și funcția pe care o au acestea în relația dintre sistemul public de gestiune și interesele financiare ale colectorilor privați de capital.

În fond, dincolo de detaliile metodologice, constituirea sistemelor de evaluare a universităților la scară mondială, indiferent de doza de arbitrar sau de obiectivitate pe care o implică, determină modul în care statele naționale susțin performanța economică a afacerilor la nivelul piețelor globale. Și este greu de crezut că, în urma generalizării sistemelor de evaluare și clasificare, statele-nucleu ale sistemului capitalist global vor pierde întrecerea internațională pentru „atragera talentelor” – cunoscută în țările în curs de dezvoltare sub un nume mai prozaic, preluat din limba engleză: *brain drain*.

Citind opiniile critice ale cercetătorilor și jurnaliștilor referitoare la felul în care clasamentele și evaluările impuse de către decidenții neoliberali determină în mod direct succesul comercial de invidiat al companiilor de consultanță, publicare și management al informației științifice, este imposibil să nu te întrebi de ce

susținerea prin decizie administrativă a unor astfel de afaceri, în condiții dezavantajoase pentru finanțele publice, nu trezește suspiciuni majore de corupție. Lucrul acesta este cu atât mai frapant atunci când vine vorba de țări cu niveluri reduse ale veniturilor, antreprenoriat necompetitiv în plan internațional, așadar care suferă de deficite comerciale majore, dar ale căror birocratii sunt în postura de a crea prin obligații normative nu numai o piață de desfacere pentru corporații editoriale din țări cu niveluri ale veniturilor mult mai mari, dar și o piață de forță de muncă ieftină, în care fiecare lucrător este dispus să publice intensiv, poate chiar să plătească taxe de acces și de publicare costisitoare.

Martin Hagve (2020) rezumă convingător contradicția etică a acestui circuit economic public-privat. Comparând marjele mari de profit net¹³ din sfera afacerilor cu publicații științifice cu cele, simțitor mai mici, ale afacerilor din presa scrisă tradițională, Hagve constata:

Aceste profituri uriașe nu sunt cu totul surprinzătoare. Motivul poate fi ilustrat printr-o comparație cu un ziar tradițional, al cărui profit tinde să se situeze în intervalul 10-15%. Un ziar suportă costuri salariale pentru jurnaliștii, editorii și tehnoredactorii săi, precum și pentru artiștii săi grafici, precum și cheltuieli pentru investigații, verificarea acurateții informațiilor, tipărire și distribuție. Toate acestea trebuie plătite prin vânzări și publicitate. Revistele academice au reușit în mod ingenios să întoarcă acest raport cu susul în jos. Producția de conținut este plătită din fondurile de cercetare, atât salariile cercetătorilor, cât și costurile substanțiale pe care le implică realizarea cercetării. Experiența proprie îmi arată că majoritatea editorilor revistelor academice muncesc pentru sume simbolice și că controlul calității și verificarea se realizează prin *peer review*, care reprezintă muncă voluntară neplătită. Deoarece accesul este aproape în întregime digital, nici măcar tipărirea nu mai reprezintă un cost.

Este interesant de observat cum sunt finanțate toate acestea. Ca în multe alte țări, cea mai mare parte a finanțării cercetării în Norvegia vine de la guvern. Astfel, statul finanțează toate etapele de producție de cercetare, dar trebuie să plătească din nou pentru a accesa rezultatele cercetării. Și un astfel de acces nu vine cu costuri reduse.

Sub lupa indicatorilor economici, argumentele antreprenoriale referitoare la valoarea adăugată a unui proces editorial foarte complex pur și simplu nu stau în picioare. Ele infirmă posibilitatea profiturilor majore, nu o susțin. Cu cât munca implicată în editare este mai înalt calificată, mai complexă și mai costisitoare, cu atât marjele de profit ar trebui să fie mai mici. În realitate însă, ceea ce garantează succesul economic al acestor companii pare să fie tocmai absența competiției, faptul că universitățile sunt nevoite să apeleze la mai mult de o

¹³ Același autor semnală că volumul veniturilor obținute de companiile editoriale respective le situează între „industria cinematografică” și „industria muzicală”, că cinci agenți dominanți pe piața publicării internaționale (Elsevier, Black & Wiley, Taylor & Francis, Springer Nature și SAGE) controlează aproximativ 50% din piață, iar cel mai puternic dintre aceștia, Elsevier, raportează marje de profit de 30-40%, comparabile cu ale unor companii precum Google, Microsoft sau Coca Cola.

subscripție pentru a-și asigura accesul la informația științifică. Cererea este așadar foarte inelastică. Universitățile sunt captive, nu pot abandona cu ușurință o subscripție prea costisitoare pentru a o înlocui cu alta echivalentă, dar mai puțin costisitoare (de Camargo, 2012, p. 1091). Caracterul inflaționist al pieței publicațiilor științifice, care aduce cu sine costuri suplimentare de procesare a informației pentru cercetători, este direct legat de faptul că administrarea acestor afaceri nu corespunde modelului standard al unei piețe libere (Barić, Baždarić, Glasnović & Gajović, 2017).

Știind că principalele baze de date bibliometrice pe care furnizorii de clasamente își sprijină indicatorii sunt produse de mari companii editoriale (Thomson Reuters/Clarivate Analytics, în cazul Web of Science, și Elsevier, în cazul Scopus), este limpede că presiunea pe care o exercită asupra comunităților universitare competiția managerială pentru poziții superioare în clasamente nu este neutră din punctul de vedere al intereselor financiare ale respectivelor companii (Lynch, 2015, p. 7; Amsler & Bolsmann, 2012, p. 286-287).

Pe de altă parte, fără această presiune, bazele de date și clasamentele menționate mai sus nu ar putea să pretindă că au o cuprindere globală, nu se pot impune ca referință universală. În fapt, ele sunt departe de a avea această calitate (Tennant, 2020), chiar dacă simbioza pe care au creat-o durează deja de două decenii, iar inițiativele politice neoliberale care le pun la dispoziție o cerere inepuizabilă, în continuă creștere, sunt și mai vechi. La nivelul anului 2011, clasamentele care se prezentau drept „globale” nu luau în considerare 90% din cele aproximativ 15.000 de universități din lume (Lynch, 2015, p. 7). Deși baza de date Scopus, care furnizează 36% din criteriile de evaluare ale clasamentului Times Higher Education, este mai incluzivă din punct de vedere geografic decât Web of Science, ea acoperă doar o mică parte din publicațiile din afara Europei și a Americii de Nord. Harta politică a numărului de articole incluse în Scopus la nivel global aproximează foarte bine harta mondială a puterii economico-militare. În plus, la nivelul anului 2019, în jur de 92% dintre articolele indexate în Scopus și WoS erau în limba engleză, ceea ce ridică întrebări foarte incomode despre rolul politico-economic al practicilor de evaluare (Tennant, 2020, p. 2-3):

Având în vedere că majoritatea națiunilor de pe această planetă nu vorbesc engleza ca limbă maternă, în afară de cazul în care a fost impusă prin colonialism, aceasta reprezintă în mod clar o practică lingvistică hegemonică. Ea are consecințe. În primul rând, autorii care nu sunt vorbitori nativi de limba engleză pot fi obligați să cheltuiască o parte din bugetele lor de cercetare, precum și o cantitate semnificativă de timp și efort, pentru a-și aduce munca la un standard „acceptabil” de limba engleză, o problemă exacerbată de către sistemul abuziv *publish or perish*. Deși există câteva avantaje clare în omogenizarea limbajului științei, o astfel de practică erodează contextele sociale și culturale inerente celorlalte limbi.

Opoziția față de acest model de afaceri venal a generat o mișcare foarte populară de restaurare a binelui public sub forma publicării cu acces deschis, una pe care din ce în ce mai des autoritățile finanțatoare o acceptă și o susțin. Totuși, speranțele într-o schimbare radicală a economiei publicării devin tot mai

temperate pe măsură ce marile companii occidentale nu dau semne că își pierd puterea oligopolistă. Ele continuă să controleze piața bunurilor de cunoaștere cărora evaluatorii le atribuie o valoare bibliometrică mare. Mai mult, treptat, aceste companii și-au modificat practicile comerciale astfel încât, în loc să continue să lupte împotriva modelului *open access*, au început să îl simuleze, adăugând însă costuri exorbitante din punctul de vedere al nivelului mediu al veniturilor din cele mai multe țări ale lumii.

Un studiu bibliometric recent referitor la producția de articole științifice în statele post-socialiste (Hladchenko & Moed, 2021) arată că, în ciuda faptului că indicatorii referitori la prezența în bazele de date occidentale care centralizează publicațiile științifice (în principal Web of Science și Scopus)¹⁴ au fost impuși în sistemele de evaluare și finanțare universitară în acest grup de țări, mulți cercetători tind să publice la nivel național sau în țări vecine cu care au o afinitate culturală. Mai mult, o categorie distinctă de țări est-europene, unde au fost impuse reguli stricte referitoare la indexarea în WoS și Scopus (Slovenia, Bulgaria, România și Ucraina), au înregistrat o creștere a procentului de articole publicate în reviste naționale indexate în Scopus în 2019 față de 1996 (p. 8).

De asemenea, un procentaj semnificativ de lucrări sunt publicate în jurnale științifice chineze (p. 11): România (51.4%), Turkmenistan (50%), Russia (47.9%), Polonia (46.8%), Lituania (41.5%), Slovenia (39.4%), Serbia (39.0%), Cehia (38.3%), Bulgaria (30.4%), Estonia (27.7%), Croația (27.7%), Letonia (26.5%), Bosnia și Herzertegovina (25.4%), Ungaria (25.3%) Ucraina (21.4%).

Autorii studiului meditează la influența „tradițiilor în publicare” și a cerințelor impuse prin evaluări în țările cu cele mai mari procentaje de articole publicate în revistele științifice naționale. Însă un observator atent la contextul social creat de tranziția politică în aceste țări va observa că în spatele conceptului comod de „tradiție” se văd piedici foarte concrete, de ordin economic și cultural, care descurajează publicarea în jurnalele occidentale: barierele lingvistice, costul relativ mare al taxelor de publicare sau de redactare în *native English*, accesul redus la resurse educaționale, accesul selectiv sau insuficient la fluxurile de informație științifică dominante, statusul periferic sau marginal pe care îl au universitățile est-europene în raport cu comunitățile universitare occidentale. Datele bibliometrice sugerează că relativa permisivitate a publicațiilor naționale, a publicațiilor internaționale chineze sau a așa-numitelor publicații „de pradă” (*predatory*)¹⁵ facilitează ocolirea acestor piedici. Așadar, acceptarea principiului competiției globale impuse prin evaluare survine într-un mod necompetitiv, corespunzător climatului economic național și regional, dar opus retoricii excelenței pe care o afișează managerii.

¹⁴ Excepție fac Belarus, Turkmenistan și Tadjikistan, care, conform relatării autorilor, nu îi obligă pe cercetători să publice în Web of Science (WoS) și Scopus.

¹⁵ Deoarece practicile comerciale ale Elsevier pot fi etichetate ele însele cu termenul *predatory*, poate că este nevoie de o reconsiderare critică a expresiei *predatory journal* (Tennant, 2020).

Patologia agravată a mimetismului dependent

Cazul României este un exemplu foarte interesant, deoarece arată cum întreaga simptomatologie neoliberală se poate manifesta în forme agravate în țările aflate la marginea sistemelor dominante de producere și valorificare a cunoașterii.

Confruntate cu o tranziție economică ce implica destructurarea relațiilor social-politice socialiste, statele din estul Europei au trecut printr-o depresiune economică severă. Estimările Băncii Mondiale arată că numărul persoanelor care trăiau cu mai puțin de 4 dolari pe zi în Europa Centrală și de Est și în statele succesoare ale Uniunii Sovietice a crescut de la 14 milioane în 1989 la 147 de milioane în 1996. În România, care adoptase o strategie gradualistă pentru a diminua violența efectelor liberalizării economice, rata sărăciei a crescut de la 6% la 59% (Barr, 2005, p. 9). Mai mult, în momentul în care alegerile din 1996 au propulsat la putere pe adepții radicalismului neoliberal, „terapia de șoc” a avut efecte deosebit de nocive. Prin măsuri de privatizare opace (Ban, 2017, p. 161), reglementate în așa fel încât să se situeze în afara controlului judiciar, o mare parte a activelor industriale de stat au fost înstrăinate pentru sume modeste, iar dezindustrializarea s-a accelerat, fiind însoțită de o criză socială de mari proporții:

Contrar așteptărilor și promisiunilor celor care au conceput-o, terapia de șoc a aruncat economia în vrie, ceea ce a declanșat nu doar o tragedie socială, ci și un dezastru macroeconomic. Urma practic al doilea val al dezindustrializării, după cel din 1991-1992. Producția industrială scade între 1996 și 2000 cu 20%, iar profilul comercial al țării se schimbă înspre exporturile cu valoare adăugată mai mică. Masa de șomeri lăsată în urmă de tăvălugul dezindustrializării cunoaște o dublare a ratei sărăciei și apare fenomenul orașelor monoindustriale devastate economic, sursă importantă de emigrație masivă în anii ce vor urma. În absența asistenței sociale viabile sau a șanselor de angajare, peste 60% dintre șomeri au devenit agricultori de subzistență în pungi rurale de sărăcie, unde austeritatea redusese serviciile de bază la o umbră a trecutului lor. Acest fenomen a fost atât de extrem, încât a dus la prima migrație urban-rural din istoria postbelică a Europei (Ban, 2017, p. 161-162).

În acest context, elita academică post-socialistă a fost pusă în fața unor probleme insurmontabile. Într-o primă fază, în condițiile declinului economic catastrofal produs de primul deceniu de „restructurare”, scăderea drastică a finanțării învățământului terțiar și cercetării a impus căutarea unor strategii de supraviețuire. În plan individual, strategiile de supraviețuire cele mai răspândite oscilau între emigrare, căutarea cooptării de către instituții private și completa reorientare profesională. Desigur, procesul de dezindustrializare forțată nu putea crea o perspectivă mai atractivă profesioniștilor înalt calificați decât cea oferită de emigrare. În planul strategiilor colective, înființarea universităților private și introducerea școlarizării cu taxă au reprezentat mijloacele cheie de compensare a curenților uriași de finanțare (Gheorghiu, Lazăr, Netedu & Rostás, 2014; Andreescu, Gheorghiu, Irimia & Curaj, 2015).

Într-o etapă ulterioară, mai ales după anul 2004, în apropierea momentului când România urma să fie inclusă în piața unică a Uniunii Europene, s-au produs schimbări semnificative. Pe de o parte, la nivelul instituțiilor executive centrale s-au coagulat nuclee de inițiativă hotărâte să participe activ la racordarea instituțiilor de cercetare românești la canalele de investiții publice ale Uniunii Europene. Acumularea de expertiză neoliberală (Gheorghiu, Lazăr, Netedu & Rostás, 2014, p. 173-182) și cooptarea în rețelele de gestionare a fondurilor publice au oferit o cale de ascensiune profesională dintre cele mai profitabile, iar metodele Noului Management Public au devenit din ce în ce mai acceptabile în rândul noii clase manageriale universitare. Pe de altă parte, o mai mare deschidere către „piața” internațională a fondurilor publice a început să compenseze pentru unele grupuri academice carențele insurmontabile ale bugetelor în contextul dezvoltării economice nesatisfăcătoare. Confruntată cu o capacitate administrativă redusă și cu riscul absorbției foarte reduse a fondurilor europene, România a orientat către universități și institutele de cercetare o parte semnificativă din eforturile de captare a resurselor oferite de programele de finanțare specializate ale Uniunii Europene și Fondul Social European¹⁶.

Înscriindu-se pe traiectoria „procesului Bologna”, treptat, odată ce statul a încurajat universitățile publice să își obțină fondurile prin creșterea numărului de studenți și taxe de studii, degrevându-se de responsabilități, acestea au folosit din plin „libertatea de a alege” a „clienților” lor. Aceasta făcea ca în 2009, la doi ani după aderarea la Uniunea Europeană, 64,24% dintre studenții din anul întâi de studii în cele trei cicluri ale învățământului universitar de stat să fie înmatriculați cu taxă (Miroiu & Murgescu, 2013, p. 18-19). Ulterior, ca urmare a declinului demografic, a necompetitivității ofertei de muncă interne și a adâncirii crizei economice prin măsuri de austeritate de o violență fără corespondent în Uniunea Europeană (Stoiciu, 2012; Trif, 2013), capacitatea elementului comercial de a asigura resurse financiare a intrat pe o pantă descendentă. Învățământul universitar privat, asimilat cu imaginea publică a „fabricilor de diplome” și confruntat cu scandaluri răsunătoare de corupție, nu a reușit să-și consolideze credibilitatea profesională și nici să facă față competiției universităților publice de anvergură locală, din ce în ce mai numeroase.

Un rol important în pregătirea reformării după principii neoliberele a învățământului terțiar românesc a avut activismul politic al unor cercetători din domenii care au avut mult de suferit de pe urma dezindustrializării forțate postcomuniste și a abandonării de către stat a responsabilităților în materie de

¹⁶ Pentru perioada 2007-2013, Programul Operațional „Dezvoltarea Resurselor Umane” a inclus o axă prioritară intitulată „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”, care includea obiective privind creșterea calității învățământului superior și alocarea de burse doctorale și postdoctorale în sprijinul cercetării. Deși organizarea POSDRU a avut de suferit din cauza diletantismului managerial și programul a înregistrat o rată de rambursare nesatisfăcătoare (Negoiță, 2012), el a oferit resurse financiare apreciabile personalului din universități și institute de cercetare.

finanțare a cercetării. Aceștia, confrunțați cu perspectiva sumbră a sărăciei, marginalizării și emigrării, s-au organizat pentru a susține prin acțiuni de *lobby* reglementarea metodelor de distribuire concurențială a fondurilor deficitare, deja testate în universitățile occidentale. În această privință, exemplul proeminent este cel al asociației Ad Astra, organizația care a creat primul „top al universităților” din România și s-a implicat direct în constituirea metodologiilor de evaluare ce urmau să fie transplantate în politicile ministerelor de resort¹⁷. Încă din 2002, anul înființării asociației, membrii acesteia inițiau o dezbatere în cadrul căreia sintetizau convingerile ce se vor reflecta în activitățile ulterioare ale organizației:

- Evaluarea în cercetarea românească. Conform unui studiu din 2000, România se situează pe locul 49 în lume ca și contribuție la literatura științifică internațională monitorizată de ISI, în urma unor țări cum ar fi Nigeria sau Egipt, dar și a Poloniei, Ungariei, Bulgariei, Slovaciei. Evaluarea activității cercetătorilor exclusiv pe baza publicațiilor în reviste recenzate de ISI ar putea fi un factor motivant pentru creșterea calității cercetării românești?
- Evaluarea participării românești la Programul Cadru 5 și discuții despre impactul Programului Cadru 6 asupra mediului științific românesc. Cum se pot încuraja colaborările internaționale?
- Cum s-ar putea încuraja participarea sectorului privat la finanțarea cercetării în România?
- Rolul potențial al Ad Astra în activitatea de informare științifică, lobby, stimularea cercetării, în special în rândul studenților și tinerilor universitari.
- Relațiile dintre diaspora științifică și comunitatea și activitatea științifică din țară. (Florian, 2002)

Interesant din punctul de vedere al analizei de discurs, documentul programatic original al asociației referitor la reforma cercetării științifice în România (2005a) lasă să se întrevadă o perspectivă politică naivă cu privire la cauzele decăderii cercetării românești în postcomunism și capacitatea reformelor neoliberale de a duce la redresare. El deplânge productivitatea științifică „mult sub potențialul țării”, scăderea dramatică a finanțării, nivelul scăzut al salariilor, birocratizarea, emigrația, faptul că cercetarea nu susține dezvoltarea economică a țării, dar eșuează să vadă în spatele lor cauzele economice structurale, mulțumindu-se cu explicațiile politice facile din registrul retoric al „luptei împotriva corupției”, uzitat la acea vreme în discursul politic. Asociația recomandă reforme structurale radicale, „chiar mai radicale decât cele luate în alte țări din

¹⁷ Acestea pot fi consultate pe situl web al asociației (<https://ad-astra.ro/2015/07/02/topul-universitatilor-din-romania-2/> și <https://ad-astra.ro/?s=metaranking>). Cea mai recentă utilizare oficială a clasamentelor produse astfel se regăsește în Ordinul ME nr. 3747 din 28 aprilie 2021 privind finanțarea cercetării științifice universitare din cadrul instituțiilor de învățământ superior de stat în anul 2021, care prevede că, din fondul pentru finanțarea cercetării științifice universitare, universitățile primesc 250.000 lei pentru fiecare punct obținut în „Metarankingul Universitar 2020”.

Europa de Est, datorită situației mult diferite decât cea a țărilor vecine” (p. 2)¹⁸, printre altele, „acordarea de grade academice sau științifice exclusiv pe baza unui număr minim de publicații ISI” (p. 12), eliminarea oricărui criteriu legat de vârstă, cetățenie sau experiența didactică – exprimată ca vechime în muncă în legislația de la acea vreme – din procesul de recrutare și promovare în universități (p. 3), realizarea evaluărilor prin contribuția unor experți străini sau selecția dintre cercetătorii români din străinătate (p. 9), alocarea unor sume de bani destinate cercetătorilor români care ar dori să se întoarcă în țară (p. 16).

De asemenea, programul reflectă percepția idealist-sentimentală, încă destul de populară în rândurile clasei de mijloc, potrivit căreia motivele emigrării personalului înalt calificat din România sunt istoric corelate cu corupția, mentalitatea învechită a localnicilor și lipsa competiției profesionale, mai puțin cu inegalitatea economică între Est și Vest. Problema emigrării masive primea o explicație nerealistă (p. 15-16), inspirată și ea, probabil, de dezbaterile politice ale vremii, o abordare care compară România anilor 2000 cu Statele Unite:

Un document elaborat de National Science Board, un organism de consiliere a Președintelui Statelor Unite, arată că „guvernele din întreaga lume recunosc că forța de muncă înalt calificată din domeniul științei și ingineriei este esențială pentru puterea economică. Toate țările, nu numai Statele Unite, au întreprins acțiuni pentru creșterea capacității sistemelor lor de învățământ superior, pentru atragerea studenților și muncitorilor străini și pentru creșterea atractivității țării pentru propriii cetățeni [determinându-i] să stea acasă sau să se întoarcă din străinătate pentru a servi creșterea economiilor naționale și activitatea lor de cercetare”. Din păcate, la ora actuală România nu face nimic concret pentru a atrage în țară cercetătorii români din diaspora. (...) Conform statisticilor asociației Ad Astra, aproximativ 64% din cercetătorii români cu performanțe științifice de nivel internațional activează în străinătate. Majoritatea lucrează în SUA (45% din aceștia), Franța (11%), Canada, Germania, Marea Britanie (câte 8%). Cercetătorii români din străinătate sunt în general tineri, marea majoritate având vârste între 30 și 35 de ani, spre deosebire de cei din țară, care au o distribuție a vârstelor relativ uniformă între 30 și 60 de ani. Din păcate, situația actuală din țară face neatractivă perspectiva reîntoarcerii lor. Sistemul actual nu oferă condiții de muncă propice, și nici nu tolerează valoarea (așa cum am mai arătat, o publicație într-o revistă de prestigiu este echivalată cu 3 publicații fără nici o valoare științifică în reviste locale).

Nu e greu de remarcat că textul include aprecieri vindicative ce trădează un conflict intergenerațional, apelând la frustrarea tânărului cercetător față de elita academică tradițională, care a evoluat într-un sistem separat de economia capitalistă globală, cantonată comod în privilegiile intelectuale sau organizaționale pe care i le garantează autonomia decizională națională sau prestigiul cultural local și care, supraviețuind perioadei de maximă precaritate a anilor '90, nu numai că începuse să se bucure de fondurile proprii ale universităților care

¹⁸ Paginile fiind nenumerate, mențiunea bibliografică indică paginația documentului PDF.

proveneau din procesul de privatizare și comercializare, dar urma să administreze și fondurile publice europene.

Astfel de planuri reformiste au câștigat sprijinul politic al președintelui în exercițiu (Dănăilă, 2006), care, confruntat cu opoziția unui parlament potrivnic, a căuta să capteze sprijinul elitei intelectuale cu vederi politice radicale din diaspora și din țară. Cooptarea partizană s-a realizat prin înființarea unei comisii prezidențiale care să investigheze situația educației și cercetării românești (Miclea *et al.*, 2007) și, anterior, a unei comisii care a servit la documentarea condamnării oficiale a comunismului, așa-numita „comisie Tismăneanu” (Ernu, Rogozanu, Șiulea & Țichindeleanu, 2008).

Raportul Comisiei Prezidențiale pentru analiza și elaborarea politicilor din domeniile educației și cercetării includea și el o serie de recomandări tipic neoliberale¹⁹, uneori condensând mesaje ideologice puternice:

Există o foarte slabă cultură antreprenorială în universitățile românești. De cele mai multe ori, aceasta ia forma unei oferte tot mai variate de programe de studii, la un nivel de taxare tot mai scăzut, cu consecințe nefaste atât asupra calității educației, cât și asupra poziționării absolvenților pe piața forței de muncă. Organizarea internă a universităților pe discipline și departamente, nu pe proiecte relevante, este un obstacol major în promovarea antreprenoriului și a intraprenoriului. Antreprenoriul înțeles ca transfer tehnologic, ca dezvoltare și inovare este aproape inexistent, iar mentalitatea dominantă din universități este non- sau anti-antreprenorială (Miclea *et al.*, 2007, p. 27).

sau construind o critică mimetică a democrației universitare:

Sistemul colegial de conducere din universitățile românești s-a dovedit adesea falimentar, încurajând impostura și uniformitatea. Conform multor analize, inclusiv europene, acest sistem e primul responsabil de performanțele slabe obținute de universități în activitățile de bază: cercetare, inovare, educație. Reglementarea prin actuala lege a învățământului a structurii interne a universităților este contraproductivă și uniformizantă.

¹⁹ Iată câteva exemple: „Înlocuirea sistemului colegial cu cel managerial (corporatist) în conducerea și managementul universităților trebuie făcută de urgență printr-o nouă lege a învățământului superior” (p. 26); „Încurajarea universităților să acceseze fonduri pentru cercetare de la firme private” (p. 27); „Dezvoltarea periferiei antreprenoriale a universităților (spin-off companies, incubatoare de afaceri) prin care acestea să realizeze mult mai ușor transferul tehnologic și cognitiv. (...) Corelarea sistemelor individuale și instituționale de recompensare cu reușitele antreprenoriale-intraprenoriale ale personalului universităților. Constituirea unui capital de risc, gestionat de o bancă selectată de către stat pentru finanțarea activităților de dezvoltare-inovare și transfer tehnologic” (p. 28); „Reducerea fragmentării sistemului de CDI prin reorganizarea institutelor de cercetare neperformante. Patrimoniul instituțiilor publice de CDI falimentare nu trebuie privatizat decât dacă nicio instituție publică de CDI nu și-a exprimat intenția de a prelua respectivul patrimoniu, într-un interval de 6 luni de la anunțul public al disponibilității pentru preluare” (p. 29).

Există o tendință clară pe plan internațional de înlocuire a sistemului colegial cu sistemul managerial, similar celui corporatist. Cele mai performante universități din lume operează după sistemul managerial, în care top-managementul și middle-managementul (decanii) sunt rezultatul unor procese de recrutare sau selecție, nu al unor alegeri colegiale (Miclea *et al.*, 2007, p. 25).

Oportunitatea politică a unor noi ajustări structurale în sectorul învățământului terțiar a apărut în condițiile în care colapsul financiar înregistrat în 2008 condusese la semnarea unui acord cu FMI în 2009. Măsurile de austeritate introduse în 2010 au fost urmate de o amplă reformă instituțională, promovată în domenii diverse, printr-o serie de legi pe care guvernul condus de Emil Boc le supunea votului parlamentar într-o procedură excepțională, procedura asumării răspunderii guvernului, făcând imposibilă deliberarea uzuală și negocierile ce decurg din ea (Negoiță, 2011). Astfel, Legea educației naționale nr. 1 din 2011 era adoptată alături de reglementări discutabile în domeniul salarizării personalului din sectorul public. Ele impuneau „raționalizarea cheltuielilor publice”, conformarea față de acordul încheiat cu FMI și „restabilirea echilibrului bugetar”.

Concepută sub îndrumarea lui Daniel Funeriu, un cercetător chimist care s-a întors din străinătate pentru a face politică, el însuși membru al consiliului director al asociației Ad Astra în 2005 și semnatar al raportului comisiei prezidențiale, legea modifica radical structura organizațională a universităților, diminuând puterea decizională a corpurilor deliberative colegiale, reglementând mecanisme noi de evaluare și clasificare a universităților bazate pe aportul unor experți din străinătate, dar și obligația ca în contractele de muncă să fie inclusă asumarea de standarde minime de rezultat, însoțite de clauze care să facă posibilă concedierea profesorilor în cazul neîndeplinirii lor. Concomitent, direct sau prin intermediul unor acte normative sau administrative secundare, erau impuse reguli formale împotriva conflictului de interese și reguli care urmau să creeze posibilitatea ca atât conducerea de doctorat, cât și posturile didactice să fie deschise aspiranților indiferent de vârstă, cetățenie sau experiență în sistemul de învățământ, pe baza indicatorilor bibliometrici de productivitate a muncii de cercetare. Legea includea și restricții în ce privește coordonarea de cercetări doctorale după vârsta de 65 de ani.

Consiliului Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU) a fost reorganizat, urmând să stabilească noi seturi de standarde de performanță. Ordonanța nr. 28 din 31 august 2011 pentru modificarea și completarea Legii nr. 206/2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare fusese actualizată, pentru a include delictele morale probabile în contextul competiției pentru creșterea forțată a *output*-ului bibliometric²⁰.

²⁰ Este vorba în primul rând de introducerea noțiunii de „autoplăgiat”, care, deși este un nonsens în ordinea morală tradițională a comunicării cunoașterii (autorul poate în mod legitim să prezinte aceeași operă în publicații diverse, în scopul de a ajunge la categorii de public distincte), devine inteligibil atunci când comunicarea cunoașterii

Un număr de standarde minime precis formulate au devenit obligatorii pentru obținerea diverselor titluri academice, dar și pentru evaluarea, clasificarea și ierarhizarea instituțiilor de cercetare și învățământ superior, în așa fel încât să fie eliminat sistemul endogen de atribuire a prestigiului și recunoaștere a meritelor, judecat de către reformatori drept lipsit de valoare. Experiența didactică și-a pierdut total relevanța în evaluările pentru ocuparea posturilor universitare, deși structura acestora a rămas una covârșitor didactică.

Așa cum o cerea noua legislație, a fost inițiat un proces de clasificare și ierarhizare a universităților și domeniilor de studiu, ca răspuns la ceea ce reformatorii neoliberali considerau a fi deficiențele majore ale sistemului universitar românesc: omogenitatea sa (o ofertă de servicii insuficient diferențiată), competitivitatea redusă la nivel național și internațional (văzută prin prisma poziționării nefavorabile în clasamentele organizațiilor de *rating*, fapt ce ar fi fost responsabil pentru scăderea interesului opiniei publice, inclusiv a potențialilor investitori, față de universități și pentru emigrarea celor mai talentați absolvenți de învățământ liceal), alocarea ineficientă a resurselor financiare publice, acestea fiind, în opinia experților, disipate între prea mulți agenți și fiind accesibile în prea mică măsură instituțiilor private (Andreescu, Gheorghiu, Irimia & Curaj, 2015, p. 35-36).

Realizându-se netransparent, deoarece metodologia de procesare a datelor pentru fiecare universitate în parte nu a fost făcută publică, și nici nu au fost prezentate informații suficiente despre relația dintre diferitele criterii în structurarea clasamentului, întregul proces a fost intens contestat și a fost suspendat de către judecători (Curaj, Deca & Hâj, 2015, p. 10).

În ciuda unor astfel de obstacole, nu se poate spune că reformele neoliberale au eșuat. Într-o formă deradicalizată, regulile și practicile pe care le-a generat au fost internalizate de universități. Multe dintre noile configurații instituționale au rămas ireversibile după ce guvernele patronate de președintele Traian Băsescu au fost înlăturate în urma protestelor populare de amploare din iarna anului 2012.

Chiar și înainte de promulgarea noii legi a educației, obligați fiind să concureze pentru resurse precare și dând curs admirației față de exemplul statelor occidentale, universitarii români s-au conformat cu entuziasm noilor imperative manageriale, cu atât mai mult cu cât acestea le ofereau celor ce deja dețineau o poziție instituțională dominantă un mijloc de consolidare a puterii manageriale, prin gestionarea programelor de finanțare europene. În scurt timp, ca urmare a combinației specifice de politici de austeritate și oportunități de finanțare externă, profesorii, cercetătorii și birocrății universităților au îmbrățișat strâns discursul neoliberal și au început să se ralieze unei competiții imaginare globale, sub egida triadei retorice „exelență – performanță – eficiență”.

devine, în loc de scop în sine, doar un mijloc de a obține credite de cercetare sau accesul la trepte speciale de remunerație (prezumptiv, orice repetiție în discurs este o încercare de a obține o sumă de bani în plus fără a depune efort suplimentar).

Unii dintre ei au devenit „mai catolici decât Papa”²¹, mai radicali în atitudinile neoliberale decât FMI și Banca Mondială. Psihoza clasamentelor, a „vizibilității internaționale” și a „factorilor de impact” a creat o emulație auto-gratulatoare în care consiliile ce reglementau categoriile de produse intelectuale dezirabile s-au întrecut pe ele însele.

Pe de altă parte, tensiunea între presiunile reformatoare și reziliența elitei academice locale a generat o sinteză nefericită între retorica excelenței și realitatea concretă, mult mai puțin promițătoare. În primul rând, deoarece reforma venea împreună cu un set de măsuri de austeritate perceput drept injust și agresiv în instituțiile publice, legitimitatea ei a avut enorm de suferit, cu atât mai mult cu cât noile criterii de performanță păreau simple pretexte pentru reconfigurarea ierarhiilor de putere informale din universități prin instituirea unui nou cadru formal. Fiind asociată unor opțiuni politice partizane bine conturate, ea lăsa impresia că rezultase din intenția unui grup particular de cercetători de a-și spori influența politică și veniturile. În al doilea rând, elita academică locală a făcut tot posibilul să își aproprieze și să modifice noile reguli în scopul menținerii relațiilor de putere informale preexistente. Aproprierea aceasta s-a făcut punând diverse măsuri cantitative convenționale deasupra oricăror considerente substanțiale de ordin profesional, în cel mai pur stil neoliberal. Acest lucru a avut drept consecință creșterea inconsecvenței în materie de reglementare. Reforma neoliberală a închis parțial poarta subiectivismului individual și a deschis-o larg arbitrariului instituțional.

Curând, experimentele experților CNATDCU cu criterii, indicatori sau standarde de evaluare au devenit proverbiale. Spre exemplu, pentru cineva care se considera specialist în sociologie în 2011, era destul de greu de înțeles de ce, pentru ca munca de cercetare să îi fie luată în considerare, ar fi trebuit să o fi publicat exclusiv în jurnale indexate în următoarele baze de date: Web of Knowledge, Scopus, EBSCO, ProQuest, CEEOL (Ordinul MECTS nr. 4.691 din 26 iulie 2011). Dar și mai de neînțeles era de ce câteva luni mai târziu ar fi trebuit să se raporteze la o serie de 15 astfel de baze de date (Ordinul MECTS nr. 3.697 din 10 aprilie 2012), apoi la 23 (Ordinul MECTS nr. 6560 din 20 decembrie 2012), la 24 (Ordinul MEN nr. 4204 din 15 iulie 2013) ori 26 (Ordinul MENCS nr. 6129 din 20 decembrie 2016). Sau de ce prezența unei cărți în cel puțin 12 biblioteci incluse în catalogul Karlsruhe Virtual Katalog (KVK) oferea accesul la „prestigiu internațional” în decembrie 2012, pe când în iulie 2013 era nevoie de includerea în minim 6, pentru ca ulterior arhiva bibliografică de referință să fie WorldCat.

Dincolo de bulversarea și reducerea la derizoriu a ideii de evaluare pe care le-au produs, se poate aprecia că, în primă instanță, standardele minime stabilite

²¹ *Mas Papista que el Papa* – starea de fapt instalată astfel este descrisă perfect de această sintagmă ironică pe care Chang Ha-Joon (2010) o invocă pentru a indica mimetismul capitalist sud-coreean și în general „tendința societăților aflate în periferia intelectuală de a aplica anumite doctrine religioase, economice și sociale într-un mod mai rigid decât țările lor de origine” (p. 280).

la nivel central au devenit mai permissive pentru elita academică locală, urmând ca apoi să ridice progresiv obstacole din ce în ce mai înalte, pe măsură ce universitățile simțeau nevoia să îngreuneze accesul noilor veniți.

În anul 2017, Ministerul Cercetării și Inovării a limitat accesul experților români din străinătate și a experților străini la pozițiile de evaluatori în competițiile pentru finanțare. Ministerul a stabilit că aceștia vor participa doar atunci când se constată absența experților din România în domeniul proiectelor de evaluat, cu argumentul că suma costurilor participării celor dintâi în competițiile organizate în 2016 a fost de 2,5 ori mai mare decât cea cheltuită cu evaluatorii din România. Suplimentar, a fost introdusă cerința ca toți evaluatorii să prezinte un aviz din partea instituțiilor în care activează și a unei declarații pe propria răspundere care să prevină situațiile în care se prezintă ca evaluatori cercetători retrași din activitate sau care nu respectă principiile eticii și deontologiei profesionale, fapt perceput drept o restricție suplimentară pentru experții din străinătate (Asociația Ad Astra, 2017).

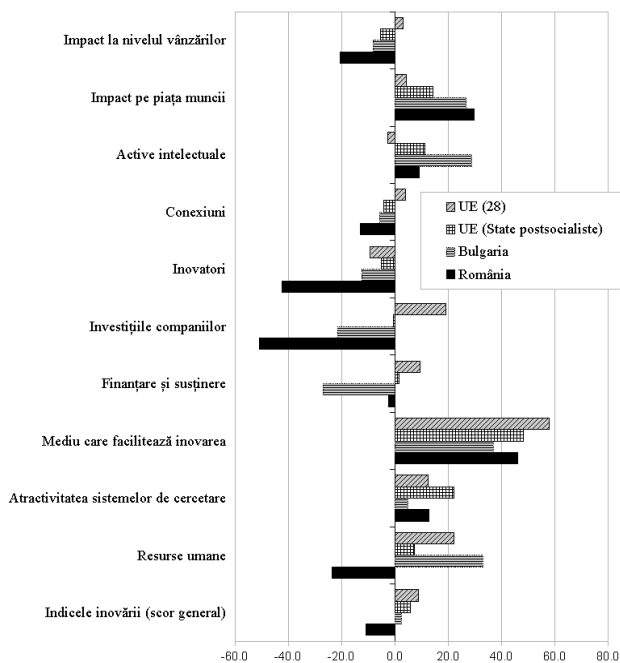
Răzvan V. Florian, membru fondator al asociației Ad Astra și consilier al ministrului Funeriu, remarca pe bună dreptate că instituția abilitării a fost implementată în așa fel încât și-a pierdut vocația de a facilita includerea cercetătorilor din afara universităților publice în corpul profesoral. Au fost impuse taxe de înscriere foarte mari, obținerea atestatului de abilitare nu a rămas o condiție pentru obținerea unui post de profesor universitar, universitățile au primit libertatea de a stabili reguli proprii care au dus la „impunerea de condiții pentru candidați care să favorizeze candidații din interiorul universității, sau care să blocheze accesul celor din afara universităților sau din diaspora” (Florian, 2015).

Cum era de așteptat, în ciuda tuturor acestor zbateri, România nu a avansat pe calea competitivității economice și a inovației proporțional cu interesul pentru stimularea producției de literatură științifică. Tipul de dezvoltare economică dependentă în care se angajează – în principal ca furnizor de materii prime, forță de muncă și servicii pentru piețele care înglobează piața locală, cu deficite majore de cont curent, în condiții de precaritate bugetară – face ca beneficiile inovării, acolo unde există, să se reflecte insuficient în competitivitatea economiei naționale. În „Tabloul de bord al inovării în Europa”, România este clasificată constant în ultima categorie (*emerging innovators*), cea a statelor care nu depășesc 50% din valoarea medie a Indicelui European al Inovării pentru întreaga Uniune Europeană, obținând invariabil ultimul loc în perioada 2014-2021.

Mai mult, aparent paradoxal, în perioada 2010-2011, România ocupase poziția superioară în categoria inovatorilor modești (Comisia Europeană, 2012). Deoarece scorul indicelui inovării reflectă performanța efectivă din anii imediat anteriori, aceasta arată foarte clar că momentul de performanță comparativă maximă a fost cel al primilor trei ani după admiterea în Uniunea Europeană, când programul POSDRU contribuia la finanțarea a numeroase burse doctorale și postdoctorale.

De asemenea, valoarea indicelui respectiv a înregistrat o scădere între 2011 și 2018, deși, în privința anumitor elemente dintre cele care îl compun, România a

progresat (vezi Figura nr. 2). Comparativ cu nivelul de referință al anului 2011, după un declin accentuat în perioada 2011-2015, a urmat o ușoară creștere, cu totul nesatisfăcătoare (Comisia Europeană, 2019a, p. 65). În mod notabil, deși România a înregistrat o creștere în privința unor indicatori precum co-publicarea internațională, co-publicarea în parteneriat public-privat, înregistrarea de patente și alte active intelectuale, numărul de contribuții aflate în decila superioară a celor mai citate articole științifice la nivel internațional și numărul de studenți doctorali internaționali, ori în planul indicatorilor care descriu un mediu ce facilitează inovarea (cu o creștere excepțională a conectivității *broadband*), aceasta nu s-a reflectat în evoluția pozitivă a indicatorilor economici ce țin de finanțarea publică și privată pentru cercetare-dezvoltare, de numărul de întreprinderi mici și mijlocii inovatoare sau de vânzările firmelor noi bazate pe inovare. De asemenea, scăderea numărului de absolvenți de studii doctorale disproporționat mai mult față de cea a numărului de absolvenți de studii superioare, precum și performanța redusă în planul învățării continue (*lifelong learning*) au grevat dimensiunea „resurse umane”²².

Sursa datelor: European Commission (2019). European innovation scoreboard – Data Europa EU. Disponibil online la adresa: <https://data.europa.eu/data/datasets/european-innovation-scoreboard-2019?locale=en> (consultat la 2 iulie 2021).

Figura nr. 2: Schimbări în valorile indicatorilor Indicelui European al Inovării în anul 2018 raportat la anul 2011 (pe clase de indicatori)

²² Pentru comparație, situația raportată în 2011 arată că punctele forte ale României erau atunci resursele umane, investițiile firmelor și efectele economice, anume exact inversul tendinței înregistrate în 2018 (Comisia Europeană, 2011, p. 46).

În schimb, competiția pentru clasamente și indicatori bibliometrici lăsa impresia că, odată cu invitarea pieței în sistemul de învățământ universitar, știința a fost poftită afară (Nicolescu & Neaga, 2014). Competiția pentru fonduri, orientată în principal spre condiții birocratic-manageriale de formă, a întârziat să producă cercetări foarte valoroase, dar a consolidat noua clasă administrativă care a ajuns să domine educația universitară publică și face presiuni pentru ca profesorii să se angajeze în activități manageriale sau antreprenoriale (p. 108-109).

Mai grav, într-o comunitate academică ce se caracterizează mai degrabă prin provincialism, motivația de a simula sau de a dezvolta o preocupare mai mare pentru standardele formale decât pentru progresul cunoașterii și etica academică a crescut substanțial. Scandalurile de plagiat au proliferat (Abbott, 2012a; 2012b; Matthews, 2018), iar cazul unei reviste științifice „de pradă” (*predatory journal*) publicată la Iași, unul simptomatic pentru noua industrie universitară stimulată scientometric, a căpătat o infamantă celebritate (Djuric, 2015).

Patologia academică națională a fost agravată de dublul tropism al noii clase politico-birocratice postsocialiste: căutarea apropierei de instituțiile militarizate ce gestionează securitatea națională sub egida „valorilor nord-atlantice” și încercarea de autolegitimare elitară prin intermediul titlurilor academice contrafăcute. În acest context particular, împletirea nefastă a intereselor politice, polițienești și academice a creat situații emblematice pentru felul surprinzător în care reformismul birocratic, investițiile publice, incompetența și simularea pot coabita și se pot susține reciproc. Voi indica doar două exemple frapante. Unul dintre ele se referă la promiscuitatea instituțională în sine, celălalt – la efectele ei.

În 2012, în plin proces de reformare a învățământului și cercetării, s-a înființat Academia de Științe Militare, o instituție publică ce își propunea, potrivit legii sale de funcționare, „dezvoltarea științelor din sistemul apărării, ordinii publice și siguranței naționale, în scopul alinierii la cerințele NATO și ale Uniunii Europene” (Legea nr. 56 din 22 martie 2012 privind organizarea și funcționarea Academiei de Științe Militare). Ea urma să devină, în 2015, Academia de Științe ale Securității Naționale (ASSN).

Ar putea să pară curios faptul că Adrian Curaj – unul dintre cei mai activi și conectați *decision-makers* neoliberali ai ultimelor decenii, director în perpetuitate al UEFSCDI (Unitatea Executivă pentru Finanțarea Învățământului Superior, a Cercetării, Dezvoltării și Inovării)²³ și ministru tehnocrat al învățământului din noiembrie 2015 până în iunie 2016 – a dorit să facă parte dintr-o asemenea organizație de simulație academică politico-militară. Ea s-a dovedit a fi, urmare a unei perseverente campanii de presă susținută de Emilia Șercan, un adevărat simbol al obscurității și corupției cu veșmânt academic (Șercan, 2016; Șercan, 2018).

²³ Înființată în 2010 prin comasarea a două agenții de management, UEFSCDI a dobândit atribuții sporite în 2011 și gestionează actualmente aproximativ 22% din fondurile destinate activităților de cercetare.

O explicație ar putea veni din faptul că CV-ul controversatului manager prezintă simptomele tropismului menționat anterior. Suplimentar față de formația inginerască în domeniul automaticii, Adrian Curaj se laudă nu numai cu absolvirea unor programe de studiu postuniversitar orientate spre administrarea afacerilor, ci și cu obținerea unui „Certificat postuniversitar” de la Colegiul Național de Apărare „Carol” din București (Pantazi, 2015). O altă explicație se găsește în concepțiile strategice ale acestuia. Vorbind despre misiunea ASSN, Adrian Curaj sublinia că „educația, știința și inovarea sunt subiecte de siguranță și securitate națională, în spiritul în care acest subiect este discutat și la nivel european și euro-atlantic” (Vișan, 2016). Într-o altă ocazie, într-o dezbatere găzduită de *think-tank*-ul politic conservator Grupul de Dialog Social (GDS), muștrat fiind de profesorul și antreprenorul bucureștean Gabriel Liiceanu (2016) pentru atitudinea pasivă față de scandalurile de plagiat ce zdruncinau credibilitatea instituțiilor universitare din România și pentru alocările generoase de fonduri către ASSN, acesta spunea: „Țin foarte mult la lucrurile acestea. Uitați-vă la ce se întâmplă în toată lumea atunci când discutăm de conceptul global de securitate! (...) Am considerat că este extrem de util ca vocea mea, care este o voce destul de puternică și și-a căpătat poziția și forma, să răspundă acestei invitații (de a intra în ASSN – n.r.), pentru că în această situație pot să transmit mesajul puternic al necesității de a investi în știință, inovare, învățământ superior. Asta a fost jobul meu și-l voi face întotdeauna foarte responsabil” (Florea, 2016).

În strânsă legătură cu cel de mai sus, al doilea exemplu se referă tocmai la tolerarea încălcării regulilor elementare ale onestității academice în cazul unor personalități foarte influente din sfera promiscuă a cooperării academice politico-militare și polițienești. În 2016, la începutul lunii martie, acuzațiile de plagiat apărute încă din 2012 împotriva Laurei Codruța Kovesi (atunci procuror șef al Direcției Naționale Anticorupție, în prezent procuror-șefă a Parchetului European) au fost aduse din nou la cunoștința Consiliului Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU) după ce teza de doctorat susținută de aceasta fusese inclusă în indexul de opere plagiare creat de Grupul pentru Reformă și Alternativă Universitară (Traicu, 2016)²⁴. Asaltat de contestări și scrisori deschise, Adrian Curaj a fost nevoit să părăsească funcția de ministru în favoarea lui Mircea Dumitru, dar nu înainte de a emite un ordin ce stabilea noul regulament de organizare și funcționare al consiliului (Ordinul Ministrului Educației Naționale și Cercetării Științifice nr. 3482 din 24.03.2016). Acesta s-a dovedit a fi o piedică în calea verificării acuzațiilor de plagiat referitoare la teza de doctorat a Laurei Kovesi pe două căi. Pe de o parte, după cum remarca ministrul Mircea Dumitru, fusese exclusă din regulament posibilitatea autosesizării consiliului pentru cazurile de notorietate publică (Andrei, 2016). Pe de altă parte, noul regulament stabilea un traseu de sesizare contraintuitiv, către

²⁴ Indexul operelor plagiare poate fi consultat online la adresa: <http://www.plagiate.ro/Comune/inspect.crono.htm>.

instituția finanțatoare a consiliului (UEFSCDI), ceea ce a făcut ca sesizarea transmisă de către Grupul pentru Reformă și Alternativă Universitară (GRAUR) ministerului de resort să fie ignorată.

În fine, spre finalul anului, lectorul Cristian Dogaru, profesor la University Campus Suffolk din Anglia și membru al Consiliului Național al Cercetării Științifice (CNCS), a trimis o sesizare considerată acceptabilă către UEFSCDI. În cuprinsul acesteia, semntarul arăta că acuzațiile de plagiat riscă să aducă „un prejudiciu grav de imagine și credibilitate justiției din România” și că deși, personal, dumnealui considera că teza Laurei Kovesi respectă normele de etică academică, analiza ei oficială nu ar trebui evitată (Surmei, 2016).

Astfel s-a ajuns la unul dintre cele mai problematice verdicte ale CNATDCU în materia plagiatului. El a pus sub semnul întrebării nu numai credibilitatea instituției, dar și autenticitatea „reformelor” inițiate de UEFSCDI, care anunțaseră creșterea calității cercetării științifice prin introducerea unor standarde competitive. În ultimă instanță, pune sub semnul întrebării chiar integritatea morală a experților români din străinătate, priviți îndeobște drept tutori severi, dar imparțiali ai colegilor lor din universitățile românești. Cei trei experți care au analizat lucrarea – unul dintre ei profesor al Université de Strasbourg, altul la l'Université Paris XII Créteil – au ajuns la concluzia că, deși teza cuprindea în jur de 600 de rânduri de text plagiat (556 rânduri de plagiat-falsificare, 47 rânduri de plagiat-parazitism), ea nu ar fi trebuit să fie retractată, iar titlu de doctor în științe juridice obținut pe baza ei urma să rămână valid, ca un rezultat binemeritat al cercetării autoarei (Ghica-Lemarchand, Constantinesco & Chiriță, 2016). Ministrul Mircea Dumitru, intransigent în alte cazuri, s-a mulțumit cu aceste concluzii (Pepine, 2016).

După cum observa Emilia Șercan (2020), verdictul amintit crea un precedent nefast. El deschidea calea validării plagiatului drept mijloc legitim de a realiza o cercetare doctorală în România²⁵. Înfruntările publice o confirmă în

²⁵ Probabil cea mai eterodoxă idee emisă cu această ocazie de savanții români este aceea că gravitatea unui act de plagiat depinde direct de originalitatea ideilor plagate. A plagia idei neoriginale (platitudini, constatări banale, observații „la mintea cocoșului”) ar fi, potrivit acestei judecăți de valoare inovative, un gest mai puțin neonest decât a plagia idei originale. După cum susținea academicianul Marius Andruh, vicepreședinte al CNATDCU, explicând de ce plagiatul Laurei Kovesi era acceptabil: „O teză de doctorat are două părți – o primă parte care este consacrată la ceea ce se cheamă stagiul actual al cunoașterii în acel domeniu îngust și partea de contribuții originale. Dacă ai găsit în partea originală 1% plagiat este foarte grav. Înseamnă că ai furat idei originale ale altuia și le-ai vândut ca fiind ale tale. Deci 1% poate să fie grav, depinde în ce parte a tezei este. Poți să furi o idee epocală de la un mare savant, nu trebuie să aibă 100 de pagini acea idee în dezvoltarea ei” (Anițoiu, 2016). Rămâne totuși întrebarea cum poate apărea o parte originală într-o lucrare al cărei autor simte nevoia să plagieze idei banale? Cât de original este de fapt un plagiator atunci când nu este neoriginal? Se pare că experții responsabili pentru „stagiul actual” al dezvoltării științei din România nu și-au pus încă astfel de întrebări, căci răspunsul este evident.

prezent. Într-o scrisoare deschisă adresată recent președintelui României, Gabriel Liiceanu scria:

O țară care, *virtual*, trăiește sub sloganul euforic „România educată”, dar care *în chip real* rămâne o „România furată”. Căci e oare „educată” o țară în care Bogdan Licu, procuror general adjunct al României, Codruț Olaru, procuror și membru al Consiliului Superior al Magistraturii (...), chestorul Bogdan Despescu, secretar de stat în Ministerul de Interne, Bogdan Netejoru, judecător și președinte al Inspecției Judiciare, Constantin-Florin Mitulețu-Biucă, președintele Autorității Electorale Permanente, sau Ramona Lile, rectorul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad etc. sunt – cum atât de convingător spuneți, domnule Președinte – agenți ai „furtului intelectual”? (Liiceanu, 2021).

Magnitudinea influenței militar-polițienești asupra managementului cercetării a fost probată și în alte ocazii. Recent²⁶, jurnaliștii români au identificat unele dintre ele atât în încercarea de a menaja pe posesorii unor titluri doctorale frauduloase, cât și în orientarea fondurilor ministerului de resort (numit acum Ministerul Cercetării, Inovării și Digitalizării), prin intermediul UEFSCDI, către beneficiari din sfera instituțiilor militare și polițienești. Ei au remarcat că, în 2021, în cadrul programului de finanțare optimist intitulat „Soluții”, 9 dintre cele 12 proiectele aveau ca beneficiari instituții militare și polițienești, deși bugetele acestora au înregistrat creșteri continue, în timp ce bugetul cercetării a rămas mult în urmă (Archip, 2021)²⁷. Jurnaliștii semnalau nu numai lipsa de trans-

²⁶ Studiul de față a fost redactat în vara anului 2021. Deși unele dintre observațiile făcute atunci nu mai pot fi calificate drept „recente” la momentul tipăririi, evoluțiile ulterioare nu au făcut decât să confirme statutul subordonat sau irelevant al consiliilor academice față de personalitățile cu influență politică din sfera instituțiilor militare și polițienești. Între timp, fostul procuror general Licu a fost numit judecător la Curtea Constituțională a României. Premierul Nicolae Ciucă, general în rezervă, fost Șef al Statului Major al Apărării, purtător al unor prestigioase decorații ale statelor NATO care i-au apreciat activitatea, președinte al Partidului Național Liberal, el însuși acuzat de plagiat, a reușit să împiedice prin manevre judiciare sulfuroase (Semeniuc & Tapalagă, 2022) analiza propriei teze de doctorat de către CNATDCU. Față de asemenea realități sumbre, demisia ministrului cercetării și inovării, Florin Roman, din cauza acuzațiilor de plagiat, ar putea părea un adevărat merit moral al acestui guvern. Aceasta fiind magnitudinea problemei, privind lucrurile în perspectivă, nici măcar tradiționala soluție comod-anacronică de a de vina pe comuniști (Davey, 2021; Pora, Ofițeru & Wesolowsky, 2022) nu poate scuza comunitatea științifică românească, care a permis ca asemenea situații să apară.

²⁷ Faptul că bugetul cercetării este folosit pentru proiecte ale instituțiilor publice de represiune și securitate nu este curios sau neobișnuit în sine. Programul de finanțare „Soluții” a fost orientat încă de la inițiere, în 2016, către aplicații legate explicit de activitatea instituțiilor militarizate. Cu excepția proiectelor lansate în 2020, în toate celelalte pot fi identificate cu ușurință unele aplicații destinate acestora. Ce este interesant de data aceasta este felul în care, prin contorsiuni lexicale patafizice, sunt intitulate unele dintre proiecte: „Transformarea unui volum masiv de date și informații geospațiale în intelligence acționabil”, „Simulator complex pentru dezvoltarea, testarea și validarea

parență, dar și faptul că bugetul cercetării, redus la 1,4 miliarde de lei, este mult inferior bugetului Serviciului Român de Informații, anume 2,7 miliarde de lei.

Concluzii

Dominantă la scară globală timp de patru decenii, ideologia neoliberală a produs transformări instituționale aparent ireversibile în domeniul serviciilor publice. Pătrunderea practicii politico-manageriale neoliberale în sfera învățământului terțiar a avansat constant. Impresia că aceste schimbări sunt implacabile este în mare parte întemeiată, deoarece ele depind în primul rând de forțe exterioare câmpului academic, acționând independent de acesta, și treptat, pe parcursul unor intervale vaste de timp, sunt internalizate de comunitățile asupra cărora se răsfrâng, devenind noua „normalitate”. În plus, ele oferă managerilor mecanisme de excludere și decizie arbitrară mult mai eficiente decât cele utilizate în mod tradițional în universități.

Considerațiile expuse anterior arată că un factor determinant în acest proces este însăși acțiunea statului, care și-a asumat un rol de *re-reglementare* pentru a deschide și a alimenta noi piețe. Acțiunile statului se îndreaptă fie spre oferirea de noi oportunități profitabile antreprenorilor, fie spre crearea de pretexte plauzibile pentru diminuarea sau realocarea fondurilor publice destinate educației/cercetării. Fiind vorba despre un domeniu care contează în principal pe finanțarea publică, întregul proces se realizează prin mecanisme care depind de decizii guvernamentale și birocratice, de inducerea competiției cu ajutorul sistemelor de audit, de instituirea unor clasamente, ierarhizări și clasificări oficiale, așadar de instrumente de intervenție publică ce *simulează* raporturile economice specifice pieței încercând să le *stimuleze*.

Pe parcursul reformelor neoliberale, raportul între crearea și distrugerea valorilor variază de la stat la stat și de la o perioadă la alta, dar, indiferent de orice context particular, este evident că statul neoliberal contribuie la dislocarea instituțiilor culturale tradiționale și a piețelor locale, pentru a le include într-o nouă piață globală. De asemenea, este imposibil de negat că succesul în termeni de oportunități de dezvoltare oferite actorilor naționali prin accesul la piața globală a valorilor de cunoaștere este strâns legat de raporturile de putere la nivel supranațional. Felul în care statele reușesc să gestioneze relația dintre piețele locale și cele regionale sau globale pe termen lung este hotărâtor pentru beneficiile ori deserviciile pe care le pot aduce cu sine tehnicile de management competițional în cercetare și educația universitară.

Știind toate acestea, este limpede că abordările ce tratează problema evaluării ca și cum clasamentele, criteriile, standardele și indicatorii de performanță funcționează în vacuum sub aspectul relațiilor de putere vor eșua să prevadă

metodelor și mijloacelor de reacție, specifice forțelor de intervenție, în cazul amenințărilor și riscurilor asimetrice care se produc în zone urbane”, „Dezvoltarea unui sistem aerian distribuit «data fusion» – «remote sensing» pentru identificare și caracterizare situații de urgență în zone nesegregate” (*Uefiscdi.gov.ro: SOLUȚII*, f.a.).

rezultatele generale ale reformelor pe care le asumă. Instituirea unor noi principii de evaluare este însoțită întotdeauna de conflicte cu substanță economico-politică. Ele sunt cu atât mai intense cu cât schimbările instituționale sunt mai radicale și mai coercitive. Iar competitivitatea internațională evocată obsesiv de către decidenți rămâne în domeniul ficțiunii atunci când realitățile sociale și economice locale sunt cele specifice unei piețe subordonate, dependente.

În România, o țară care a trecut prin șocul tranziției de la regimul politico-economic socialist la cel capitalist, reformarea instituțiilor universitare după principii neoliberale și-a relevat deficiențele în mod spectaculos. Privind lucrurile în perspectivă, se poate spune că mimetismul naiv al elitei postcomuniste, întotdeauna pregătită să adopte cu entuziasm și necritic cele mai radicale tipuri de politici publice experimentate în Statele Unite sau în vestul Europei, fără să aibă mai mult decât o înțelegere politică superficială a acestora, este direct responsabil pentru contrastul uriaș între retorica performanței și aportul efectiv al reformelor la îmbunătățirea condițiilor de viață în România pe parcursul deceniului care tocmai s-a încheiat. Este ușor de anticipat că și în deceniul următor România va rămâne captivă modelului postsocialist al dezvoltării economice dependente.

Dezvoltarea managementului ierarhic și a practicilor de evaluare în universități și institutele de cercetare a avut puține efecte pozitive în planul nivelului de dezvoltare socială al colectivităților locale. Instituțiile responsabile pentru managementul universitar după principii neoliberale au eșuat în mod repetat să dovedească că pot avea o atitudine intransigentă sau măcar coerentă în ceea ce privește etica academică. De asemenea, sunt puține semne că politicile publice în acest domeniu vor fi susținute de o planificare pe termen lung a investițiilor publice, de o organizare sustenabilă, consensuală, rațională, în așa fel încât relevanța lor pentru bunăstarea economică și socială a României să devină perceptibilă.

Bibliografie

- Abbott, A. (2012a). Romanian scientists fight plagiarism. *Nature*, 488, 264-265.
- Abbott, A. (2012b). Plagiarism exposed in Romanian grant applications. *Nature*. <https://doi.org/10.1038/nature.2012.11758>
- Amsler, S.S. & Bolsmann, C. (2012). University ranking as social exclusion. *British Journal of Sociology of Education*, 33(2), 283-301.
- Anderson, T. (1999). The Meaning of Deregulation. *Journal of Australian Political Economy*, 44, 5-21.
- Andreescu, L., Gheorghiu, R., Irimia, A. & Curaj, A. (2015). Mergers and Classifications in Romania: Opportunities and Obstacles. În A. Curaj, L. Georghiou, J. Cassingena Harper & E. Egron-Polak (Eds.), *Mergers and Alliances in Higher Education: International Practice and Emerging Opportunities* (p. 3355). Cham: Springer International Publishing.
- Andrei, C. (2016, septembrie 29). Reacția Ministrului Educației la acuzațiile de plagiat în cazul lui Kovesi. *Gândul*. Disponibil la adresa: <https://www.gandul.ro/stiri/reactia-ministrului-educatiei-la-acuzatiile-de-plagiat-in-cazul-lui-kovesi-15750957>
- Anițoiu, A.M. (2016, decembrie 8). Marius Andruh, CNATDCU: Dacă ai găsit în partea... . *News.ro*. Disponibil la adresa: <https://www.news.ro/social/marius-andruh-cnatdcu-daca-ai-gasit-in-partea-originala-a-tezei-de-doctorat-1-plagiat-este-foarte-grav-poti-sa>

- furi-o-idee-epocala-de-la-un-mare-savant-nu-trebuie-sa-aiba-100-de-pagini-acea-idee-1922402208002016121616073445
- Archip, A. (2021, iunie 28). Din 12 proiecte lansate de Ministerul Cercetării, 9 sunt pentru SRI, Armată, SPP, STS și MAI! *Libertatea*. Disponibil la adresa: <https://www.libertatea.ro/stiri/din-12-proiecte-lansate-de-ministerul-cercetarii-9-sunt-pentru-sri-armata-spp-sts-s-i-mai-3620783>
- Ashforth, B. (1994). Petty Tyranny in Organizations. *Human Relations*, 47(7), 755-778.
- Asociația Ad Astra. (2017, iunie 19). Răspuns al Asociației „Ad Astra” la comunicatul conducerii Ministerului Cercetării și Inovării. *Ad Astra* [website]. Disponibil online la adresa: <https://ad-astra.ro/2017/06/19/raspuns-al-asociatiei-ad-astra-la-comunicatul-conducerii-ministerului-cercetarii-si-inovarii/> (consultat la 2 august 2021).
- Asociația Ad Astra a Cercetătorilor din România (2006). *Topul universităților din România, 2006*. Asociația Ad Astra a Cercetătorilor din România. Disponibil la adresa: https://www.ad-astra.ro/universitati/clasamentul_universitatilor_2006.pdf (consultat la 1 aprilie 2021).
- Asociația Ad Astra a Cercetătorilor din România. (2005a). *Propuneri de reformă a sistemului cercetării științifice din România*. *Ad Astra* [website]. Disponibil online la adresa web: http://old.ad-astra.ro/library/opinions/reforma_cercetarii.pdf (consultat la 1 aprilie 2021).
- Asociația Ad Astra a Cercetătorilor din România & David, D. (2005b). *Clasificarea/ierarhizarea universităților din România-2004 Metodologia Shanghai „Academic Ranking of World Universities” și performanța științifică în universitățile românești*. Asociația Ad Astra a Cercetătorilor din România. Disponibil la adresa: https://ad-astra.ro/library/papers/clasificare_universitati_2004.pdf (consultat la 1 aprilie 2021).
- Bal, E., Grassiani, E. & Kirk, K. (2014). Neoliberal individualism in Dutch universities: Teaching and learning anthropology in an insecure environment. *Learning and Teaching*, 7(3), 46-72.
- Ban, C. (2017). *Dependență și dezvoltare: Economia politică a capitalismului românesc*. București: Tact.
- Barats, C. (2018). Comment le classement vient de Shanghai? În J. Bouchard, C. Barats & A. Haakenstad (Eds.), *Faire et dire l'évaluation. L'enseignement supérieur et la recherche conquis par la performance* (p. 261-282). Paris: Presses des Mines.
- Barić, H., Baždarić, K., Glasnović, A. & Gajović, S. (2017). Why scholarly publishing might be a bubble. *Croatian Medical Journal*, 58(1), 1-3. <https://doi.org/10.3325/cmj.2017.58.1>
- Barr, N. (ed.) (2005). *Labor Markets and Social Policy in Central and Eastern Europe: The Accession and Beyond*. Washington, D.C.: The World Bank.
- Berg, L.D., Huijbens, E.H. & Larsen, H.G. (2016). Producing anxiety in the neoliberal university. *The Canadian Geographer*, 60(2), 168-180.
- Bishop, D. (2019, iulie 24). A call for funders to ban institutions that use grant capture targets. *London School of Economics Impact Blog*, disponibil online la adresa: <https://blogs.lse.ac.uk/impactofsocialsciences/2019/07/24/a-call-for-funders-to-ban-institutions-that-use-grant-capture-targets/> (consultat la 17 iulie 2021).
- Bleiklie, I. (2018). New Public Management or Neoliberalism, Higher Education. In *Encyclopedia of International Higher Education Systems and Institutions* (p. 1-6). Dordrecht: Springer Netherlands.
- Block, F. & Somers, M.R. (2014). *The Power of Market Fundamentalism – Karl Polanyi's Critique*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bortzmeyer, G. (2016, iunie 16). «La précarisation de l'enseignement supérieur et de la recherche nous asphyxie». *Le Monde*. Washington, D.C. Disponibil la adresa: http://www.lemonde.fr/idees/article/2016/06/16/la-precarisation-de-l-enseignement-supérieur-et-de-la-recherche-nous-asphyxie_4952106_3232.html.
- Bouchard, J. (2013). Les classements d'établissements d'enseignement supérieur et de recherche: Des miroirs déformants aux instruments de régulation. *Questions de communication*, (23), 175-196. <https://doi.org/10.4000/questionsdecommunication.8409>

- Bouchard, J. (2017). Academic media ranking and the configurations of values in higher education: A sociotechnical history of a co-production in France between the media, state and higher education (1976-1989). *Higher Education*, 73, 947-962.
- Bourdieu, P. (1998, decembrie 1). The essence of neoliberalism. *Le Monde Diplomatique*. Disponibil la adresa: <https://mondediplo.com/1998/12/08bourdieu>.
- Broucker, B. & De Wit, K. (2015). New Public Management in Higher Education. In J. Huisman, H. de Boer, D.D. Dill & M. Souto-Otero (Eds.), *The Palgrave International Handbook of Higher Education Policy and Governance* (p. 57-75). London: Palgrave Macmillan UK.
- Cahill, D. (2014). *The end of laissez-faire? On the durability of embedded neoliberalism*. Cheltenham, Glos, UK; Northampton, MA, USA: Edward Elgar.
- Cahill, D. & Beder, S. (2005). Regulating the power shift: The state, capital and electricity privatisation in Australia. *Journal of Australian Political Economy*, 55, 5-22.
- Chang, H.-J. (2010). *23 Things They Don't Tell You about Capitalism*. Alan Lane.
- de Camargo Junior, K.R. (2012). The publishing industry against open access journals. *Revista De Saude Publica*, 46(6), 1090-1094. <https://doi.org/10.1590/s0034-89102013005000006>.
- Charroin, J. (2015). Le classement de Shanghai, levier de la diplomatie d'influence chinoise? *Revue internationale et strategique*, n° 97(1), 48-60.
- Clancy, L. (2020, martie 18). China to end the reign of the impact factor? Disponibil la adresa: <https://www.internationalscienceediting.com/journal-impact-factor/> (consultat la 1 aprilie 2021).
- Comisia Europeană (2019a). *European Innovation Scoreboard 2019*. Luxemburg: Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2873/877069>.
- Comisia Europeană. (2019b). European innovation scoreboard – Data Europa EU. Disponibil online la adresa: <https://data.europa.eu/data/datasets/european-innovation-scoreboard-2019?locale=en> (consultat la 2 iulie 2021).
- Comisia Europeană. (2012). *Innovation Union Scoreboard 2011*. PRO INNO Europe. Disponibil online la adresa: https://ec.europa.eu/eip/ageing/library/innovation-union-scoreboard-2011_en.
- Connell, R. (2013). The neoliberal cascade and education: An essay on the market agenda and its consequences. *Critical Studies in Education*, 54(2), 99-112.
- Curaj, A., Deca, L. & Hăj, C.M. (2015). Romanian Higher Education in 2009-2013. The Bologna Process and Romanian Priorities in the Search for an Active European and Global Presence. În A. Curaj, L. Deca, E. Egron-Polak & J. Salmi (Eds.), *Higher Education Reforms in Romania: Between the Bologna Process and National Challenges* (p. 1-24). Cham: Springer International Publishing.
- Dănăilă, A. (2006, octombrie 13). Absențe din top 500. *România Liberă*. Disponibil online la adresa: <https://romanalibera.ro/actualitate/fapt-divers/absente-din-top-500--34432>.
- Dardot, P. & Laval, C. (2013). *The new way of the world: On neoliberal society*. London; New York: Verso.
- David, D., Andronesi, O., Banabic, D., Buzea, C., Florian, B., Matu, S., Miroiu, A., Prisăcariu, A. și Vlăsceanu, L. (2019). Metarankingul universitar-2018. Clasamentul universităților din România. Asociația Ad-Astra a Cercetătorilor din România. Disponibil online la adresa: https://ad-astra.ro/wp-content/uploads/2019/11/Metarankingul_Universitar_2019.pdf.
- Davies, B. & Bansel, P. (2003). Neoliberalism and education. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 16(6), 883-886.
- Davey, M. (2021, Decembrie 22). 'A moral issue to correct': The long tail of Elena Ceaușescu's fraudulent scientific work. *The Guardian*. Disponibil la adresa: <https://www.theguardian.com/world/2021/dec/22/a-moral-issue-to-correct-the-long-tail-of-elena-ceausescus-fraudulent-scientific-work>.
- Djuric, D. (2015). Penetrating the Omerta of Predatory Publishing: The Romanian Connection. *Science and Engineering Ethics*, 21(1), 183-202.

- Eaton, C., Habinek, J., Goldstein, A., Dioun, C., Godoy, G.S.D. & Osley-Thomas, R. (2016). The financialization of US higher education. *Socio-Economic Review*, 14(3), 507-535.
- Elsevier (f.a.). University Rankings: A Closer Look for Research Leaders. *Elsevier [webpage]*. Consultat la 1 august 2021, la adresa web: <http://www.elsevier.com/research-intelligence/university-rankings-guide>.
- Engelen, E., Fernandez, R. & Hendrikse, R. (2014). How Finance Penetrates its Other: A Cautionary Tale on the Financialization of a Dutch University. *Antipode*, 46(4), 1072-1091.
- Ernu, V., Rogozanu, C., Șiualea, C. & Țichindeleanu, O. (Ed.). (2008). *Iluzia anticomunismului*. Chișinău: Cartier.
- Fanelli, D. (2010). Do Pressures to Publish Increase Scientists' Bias? An Empirical Support from US States Data. *PLOS ONE*, 5(4); <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0010271>.
- Florea, D. (2016, februarie 4). Ministrul Curaj despre plecarea din ASSN: Voi analiza, voi decide și voi anunța. *Agerpres*. Disponibil online la adresa: <http://www.agerpres.ro/politica/2016/02/04/ministrul-curaj-despre-plecarea-din-assn-voi-analiza-voi-decide-si-voi-anunta-22-29-56>.
- Florian, R.V. (2015, februarie 16). Abilitarea – Ce putea fi și ce-a ajuns. *Răzvan V. Florian [blog]*. Disponibil la adresa: <https://blog.florian.io/2015/02/abilitarea/> (consultat la 2 august 2021).
- Florian, R.V. (2002, mai 16). Masă rotundă pe tema „Ad Astra”, Cluj-Napoca, 29 mai. *Ad Astra [website]*. Disponibil la adresa web: <https://ad-astra.ro/2002/05/16/masa-rotunda-pe-tema-ad-astra-cluj-napoca-29-mai/> (consultat la 2 august 2021).
- Foucault, M. (2007). *Nașterea biopoliticii: Cursuri ținute la Collège de France (1978-1979)* (B. Ghiu, trans.). Cluj-Napoca: Idea Design & Print.
- Gheorghiu, M.D., Lazăr, M., Netedu, A. & Rostás, Z. (2014). L'Université roumaine, une bulle spéculative? *Revue d'études comparatives Est-Ouest*, N° 45(1), 165-203.
- Ghica-Lemarchand, C., Constantinesco, V. & Chiriță, R. (2016). *Raport comun asupra tezei de doctorat „Combaterea crimei organizate prin dispoziții de drept penal” susținută în anul 2011 de dna Laura Codruța Kovesi* (p. 1-18). CNATDTCU. Disponibil la adresa: <https://www.edu.ro/sites/default/files/Raport-comun-LCK.pdf> (consultat la 1 mai 2021).
- Gingras, Y. (2016). *Derive în evaluarea cercetării. Despre o bună utilizare a bibliometriei*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.
- Gray, J. (2015, martie 17). Dutch student protests ignite movement against management of universities. *The Guardian*. Disponibil la adresa: <https://www.theguardian.com/higher-education-network/2015/mar/17/dutch-student-protests-ignite-movement-against-management-of-universities>.
- Hagve, M. (2020). The money behind academic publishing. *Tidsskrift for Den Norske Laegeforening: Tidsskrift for Praktisk Medicin, Ny Raekke*, 140(11). <https://doi.org/10.4045/tidsskr.20.0118>.
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Hathaway, T. (2020). Neoliberalism as Corporate Power. *Competition & Change*, 24(3-4), 315-337.
- Hladchenko, M. & Moed, H.F. (2021). The effect of publication traditions and requirements in research assessment and funding policies upon the use of national journals in 28 post-socialist countries. *Journal of Informetrics*, 15(4), 101190. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2021.101190>.
- Pepine, H. (2016, decembrie 12). Paradoxul chelului și teza Laurei Codruța Kövesi. *Deutsche Welle*. Disponibil online la adresa: <https://www.dw.com/ro/paradoxul-chelului-%C8%99i-teza-laurei-codru%C8%9Ba-k%C3%B6vesi/a-36703271>.
- Jump, P. (2015a, iulie 15). Academic takes Bristol to tribunal over ‘grant income sacking’. *Times Higher Education*. Disponibil online la adresa: <https://www.timeshighereducation.com/cn/news/academic-takes-bristol-tribunal-over-%E2%80%98grant-income-sacking%E2%80%99>.

- Jump, P. (2015b, iulie 20). Birmingham academics on course to strike over grant income demands. *Times Higher Education*. Disponibil online la adresa: <https://www.timeshighereducation.com/cn/news/birmingham-academics-course-strike-over-grant-income-demands>.
- Klein, N. (2008). *Doctrina șocului: Nașterea capitalismului dezastrelor*. București: Vellant.
- Lal, D. (1989). *Nationalised universities: Paradox of the privatisation age*. London: Centre for Policy Studies.
- Liiceanu, G. (2021, mai 8). „Toleranță zero”. Disponibil la adresa: <https://www.contributors.ro/toleranta-zero/> (consultat la 9 august 2021).
- Liiceanu, G. (2016, martie 2). Hai la doctorateee! Hai la doctorateee! *Revista 22*. Disponibil online la adresa: <https://revista22.ro/opinii/gabriel-liiceanu/hai-la-doctorateee-hai-la-doctorateee>.
- Lynch, K. (2015). Control by numbers: New managerialism and ranking in higher education. *Critical Studies in Education*, 56(2), 190-207.
- Mallapaty, S. (2020). China bans cash rewards for publishing papers. *Nature*, 579(7797), 18. <https://doi.org/10.1038/d41586-020-00574-8>.
- Marinetto, M. (2019, mai 16). Modern universities are not neoliberal – but many academics are. *Times Higher Education*. Disponibil online la adresa: <https://www.timeshighereducation.com/opinion/modern-universities-are-not-neoliberal-many-academics-are>.
- Matthews, D. (2018, martie 12). Romania to introduce mandatory anti-plagiarism courses. *Times Higher Education (THE)*. Disponibil online la adresa: <https://www.timeshighereducation.com/news/romania-introduce-mandatory-anti-plagiarism-courses>.
- Mhone, G.C.Z. (2005). Neoliberalism. În M.C. Horowitz (Ed.), *New Dictionary Of The History Of Ideas* (Vol. 4, p. 1625-1628). Detroit: Thomson Gale.
- Miclea, M., David, D., Funeriu, D., Florian, R.V., Ciuparu, D., Ionac, M., Luchian, T., Banabc, D., Iancu, R. & Frangopol, P. (2007). România educației, România cercetării. Raportul Comisiei Prezidențiale pentru analiza și elaborarea politicilor din domeniile educației și cercetării. Disponibil la adresa: http://old.Presidency.Ro/static/rapoarte.Raport_CPAEPDEC.pdf.
- Miroiu, A. & Murgescu, B. (Eds.). (2013). *Raport public anual – 2012 Starea finanțării învățământului superior și măsurile de optimizare ce se impun*. Consiliul Național pentru Finanțarea Învățământului Superior. Document disponibil la adresa: <https://bit.ly/3zApJEP>.
- Molinié, A. & Bodenhausen, G. (2010). Bibliometrics as Weapons of Mass Citation. *Chimia*, 64, 78-89.
- Neave, G. (1988). On the Cultivation of Quality, Efficiency and Enterprise: An Overview of Recent Trends in Higher Education in Western Europe, 1986-1988. *European Journal of Education*, 23(1/2), 7-23.
- Negoită, S. (2012, octombrie 31). POSDRU: 400 de milioane de euro plătite de la buget și nedecontate de CE. Disponibil online la adresa: <https://cursdegovernare.ro/posdru-400-de-milioane-de-euro-platite-de-la-buget-si-nedecontate-de-ce.html> (consultat la 8 august 2021).
- Negoită, S. (2011, ianuarie 3). Guvernul Boc, la a 11-a asumare de răspundere în doi ani. *Curs de guvernare*. Disponibil online la adresa: <https://cursdegovernare.ro/guvernul-boc-la-a-11-a-asumare-de-raspundere-in-doi-ani.html> (consultat la 1 august 2021).
- Nicolescu, V.Q. & Neaga, D.E. (2014). Bringing the Market in, Letting the Science out. Neoliberal Educational Reform in Romania. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 142, 104-110.
- Olssen, M. & Raaper, R., (2015). Mark Olssen on neoliberalisation of higher education and academic lives: An interview. *Policy Futures in Education*, 14(2), 147-163.
- Olssen, M. (2002). The restructuring of tertiary education in New Zealand: Governmentality, neo-liberalism, democracy. *McGill Journal of Education*, 37(1), 80.

- Pantazi, R. (2015, noiembrie 15). Cine este Adrian Curaj, ministrul propus al Educației. *Hotnews*. Disponibil online la adresa: <https://www.hotnews.ro/stiri-esential-20593123-cine-este-adrian-curaj-ministrul-propus-educatiei.htm>.
- Parr, C. (2014, decembrie 3). Imperial College professor Stefan Grimm ‘was given grant income target’. *Times Higher Education*. Disponibil online la adresa: <https://www.timeshighereducation.com/news/imperial-college-professor-stefan-grimm-was-given-grant-income-target/2017369.article>.
- Peck, J., Brenner, N. & Theodore, N. (2018). Actually existing neoliberalism. In D. Cahill, M. Cooper, M. Konings & D. Primrose (Eds.), *Sage Handbook of Neoliberalism* (p. 3-15).
- Pora, A., Ofițeru, A. & Wesolowsky, T. (2022, februarie 2). Plagiarism and Bogus Degrees: The Rampant Cheating in Romanian Schools. *Radio Free Europe/Radio Liberty*. Disponibil la adresa: <https://www.rferl.org/a/romania-cheating-cuica-plagiarism/31683579.html>.
- Raaper, R. & Olssen, M. (2015). Mark Olssen on neoliberalisation of higher education and academic lives: An interview. *Policy Futures in Education*, 14(2), 147-163.
- Seglen, P.O. (1997). Why the impact factor of journals should not be used for evaluating research. *BMJ*, 314(7079), 497.
- Șercan, E. (2020, iunie 18). Moștenirea viitorului CNATDCU: Sesizări de plagiat fără verdict în cazul unor persoane publice influente. *PressOne*. Disponibil online la adresa: <https://pressone.ro/mostenirea-viitorului-cnatdca-sesizari-de-plagiat-fara-verdict-in-cazul-unor-persoane-publice-influente>.
- Șercan, E. (2018, aprilie 15). Secretele Academiei de Științe ale Securității Naționale: Istoria, falsurile și membrii neștiuți. *PressOne*. Disponibil online la adresa: <https://pressone.ro/secretele-academiei-de-stiinte-ale-securitatii-nationale-istoria-falsurile-si-membrii-nestiuti>.
- Șercan, E. (2016, martie 13). Stâlpii societății. Cine sunt membrii Academiei de Științe ale Securității Naționale. *PressOne*. Disponibil online la adresa: <https://pressone.ro/stalpii-societatii-cine-sunt-membrii-academiei-de-stiinte-ale-securitatii-nationale>.
- Semeniuc, S. & Tapalagă, D. (2022, iunie 27). Exclusiv. Cum a fost direcționat dosarul premierului Nicolae Ciucă prin metoda „coperta” către judecătorul Marius Iosif, care s-a pensionat imediat după ce a anulat sesizările de plagiat / Plus: Până anul trecut, Iosif și purtătorul de cuvânt al Guvernului au fost colegi în masonerie. *G4Media.ro*. Disponibil la adresa: <https://www.g4media.ro/exclusiv-cum-a-fost-directionat-dosarul-premierului-nicolae-ciuca-prin-metoda-coperta-catre-judecatorul-marius-iosif-care-s-a-pensionat-imedia-t-dupa-ce-a-anulat-sesizarile-de-plagiat.html>.
- Smeltzer, S. & Hearn, A. (2015). Student Rights in an Age of Austerity? ‘Security’, Freedom of Expression and the Neoliberal University. *Social Movement Studies*, 14(3), 352-358.
- Soh, K. (2017). The seven deadly sins of world university ranking: A summary from several papers. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 39(1), 104-115.
- Soros, G. (1998). *La crise du capitalisme mondial, l'intégrisme des marchés*. Paris: Plon.
- Steger, M.B. & Roy, R.K. (2010). *Neoliberalism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Stoiciu, V. (2012). *Austerity and structural reforms in Romania: Severe measures, questionable economic results and negative social consequences* (p. 9). Friedrich Ebert Stiftung. Disponibil la adresa: <https://library.fes.de/pdf-files/id-moe/09310.pdf>.
- Surmei, C. (2016, octombrie 7). Un profesor român de la o universitate din Anglia a sesizat oficial CNATDCU să verifice teza de doctorat a Laurei Codruța Kovesi. *Mediafax.ro*. <https://www.mediafax.ro/social/un-profesor-roman-de-la-o-universitate-din-anglia-a-sesizat-oficial-cnatdca-sa-verifice-teza-de-doctorat-a-laurei-codruta-kovesi-15776267>.
- Tao, T. (2020, februarie 27). New Chinese Policy Could Reshape Global STM Publishing. *The Scholarly Kitchen*. Disponibil la adresa: <https://scholarlykitchen.sspnet.org/2020/02/27/new-chinese-policy-could-reshape-global-stm-publishing/> (consultat la 24 august 2021).

- Tennant, J.P. (2020). Web of Science and Scopus are not global databases of knowledge. *European Science Editing*, 46, 1-3. <https://doi.org/10.3897/ese.2020.e51987>.
- Thornton, M. (2011). *Privatising the Public University*. London: Routledge.
- Traicu, A. (2016, octombrie 3). Un ONG sesizează Ministerul Educației în cazul Codruței Kovesi pentru „11 situații de plagiat” și cere inițierea procedurii de retragere a titlului de doctor. *Mediafax.ro*. <https://www.mediafax.ro/social/un-ong-sesizeaza-ministerul-educatiei-in-cazul-codrutei-kovesi-pentru-11-situatii-de-plagiat-si-cere-initierea-procedurii-de-retragere-a-titlului-de-doctor-15756813>.
- Trif, A. (2013). Romania: Collective bargaining institutions under attack. *Transfer: European Review of Labour and Research*, 19(2), 227-237.
- UEFSCDI, SOLUȚII. (f.a.). Consultat la 3 iulie 2021, la adresa <https://uefiscdi.gov.ro/solutii>.
- Vișan, I. (2016, februarie 4). Ministrul Adrian Curaj a cerut să nu mai fie plătit de ASSN. <http://www.agerpres.ro/politica/2016/02/04/ministrul-adrian-curaj-a-cerut-sa-nu-mai-fi-e-platit-de-assn-15-02-17>.
- Walford, G. (1988). The Privatisation of British Higher Education. *European Journal of Education*, 23(1/2), 47-64.
- Waltzing, A. (2018). NPM y es-tu? France, Pays-Bas, Allemagne années 1980. In C. Barats, J. Bouchard & A. Haakenstad (Eds.), *Faire et dire l'évaluation: L'enseignement supérieur et la recherche conquis par la performance* (p. 25-44). Paris: Mines Paristech.
- Weingart, P. (2005). Impact of bibliometrics upon the science system: Inadvertent consequences? *Scientometrics*, 62(1), 117-131.